

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
KULTUURITEADUSTE JA KUNSTIDE INSTITUUT
KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Mehis Kasonen

KEHA JA SEKSUAALSUSE KUJUTAMINE
KÜBERPUNKKIRJANDUSES

Bakalaureusetöö

Juhendaja Janek Kraavi MA

TARTU 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOREETILISEST RAAMISTIKUST	5
1.1. Ajalooline ülevaade: küberpungi allutamatus paradoks	5
1.2. Transhumanism, posthumanism, ekstropianism	11
2. KEHA JA SEKSUAALSUSE OLEMUS	17
2.1. Kehtivad tüpologiseeringud	17
2.1.1. Kehastatus/kehatus	28
2.1.2. Transtsendentaalsus	32
2.1.3. Keha modifikatsioonid	38
3. KEHA JA SEKSUAALSUSE KIRJANDUSLIKUD RAKENDUSED	44
3.1. William Gibsoni „Neuromant”	45
3.2. Bruce Sterlingi „Skismaatriks”	51
3.3. Rudy Ruckeri „Tarkvara”	58
KOKKUVÕTE	63
KIRJANDUS	65
SUMMARY	67

SISSEJUHATUS

Järgneva uurimuse objektiks on küberpunkkirjanduses käsitletud keha ja seksuaalsuse avaldumise vormid. Töö eesmärk on analüüsida keha ja seksuaalsuse kontseptsiooni, sealhulgas kehastust ja kehatust, transtsendentaalsust ja kehamodifikatsioone. Selle taustal leiavad vähemal määral käsitlust virtuaalne reaalsus ja soorollide küsimus. Uurimus toetub peamiselt küberpunkteoreetikutele, seksuoloogilisele ja sotsiaalteoreetilisele tagapõhjale. Interdistsiplinaarse uurimisvaldkonnana käsitletakse ka posthumanismi ning küborgiteooriat. Konkreetsed uurimisülesanded hõlmavad kultuuriteoreetiliste tekstide analüüsi ja kõrvutamist koos spetsiifilisema erialase kirjandusega, mis hõlmab näitlikku ilukirjandust. Lisaväärtuseks peaks olema seni Eestis veel vähe käsitlust leidnud teema koos kahe nähtuse kokkuvõtliku ja ülevaatliku eestikeelse analüüsiga, mis hõlmab antud diskursuse häälekamaid esindajaid. Peamiseks eeskujuks on olnud Jaak Tombergi magistritöö „Ekstrapolatiivne kirjutamine”, kuid erinevate tüpologiseeringute juures leidsid kasutamist ja viitamist ka teiste eestimaiste uurijate tööd – Raivo Kelomehelt, Joe Noormetsalt ja Andres Maimikult. Tööl peaks olema teiste jaoks referentsiaalne funktsioon ja andma aluse edaspidisteks käsitlusteks sinise teemaga külgnevatel suundadel.

Põhipeatükke on uurimusel kolm. Esimeses neist annan lühikese ülevaate žanri ajaloost ning selle seosest varasemate kirjanduslike teostega ning ühiskonnanähtustega laiemalt. Detailsemat käsitlust leiab Brian McHale'i seisukoht küberpungi olemusest. Vaatlen, kas tegu on paradoksaalse nähtusega, et koolkondlik küberpunkkirjandus hääbus vaatamata pealtnäha ammendamatu käsitlushorisonile. Sellega seoses käsitlen ka lühidalt kirjanduse ja punkideoloogia seotust, radikaalsust ja uuenduslikkust. Samuti käsitlen posthumanismi, transhumanismi ja ekstopianismi kui analüütilisi kategooriaid, mis taotlevad olemuselt tulevikuliste tunnetuslaadide visandamist ning igapäevaelu tõlgendamist. Lisaks on neis filosoofia- või ideoloogiasuundades erinevaid seisukohti seoses kehaga ja kehamodifikatsioonide poliitikaga. Kirjanduses väljendatud tülgestus ja võõritus tehnoloogia, enda keha ja seksuaalsuse vastu leiab reaalsuses kajastuse Julia Kristeva filosoofilise arutluse kaudu abjektsioonist.

Teises peatükis annan ülevaate mitmesugustest teooriatest lähtudes nii küberpungist kui ka kehast ja seksuaalsusest. Toon välja tähtsamad nähtused, tüpologiseeringud ja katusmõisted.

Analüüsin, kuidas eri autorite käsitlused haakuvad ja vastuoluliseks osutuvad. Ennekõike domineerib selles peatükis kultuurikriitika käsitlemine ja seos küberpungi kui kriitilise refleksiooniga võib jääda nõrgaks, kuid see on taotluslik, sest nii selles kui ka eelnevas peatükis püüan selgitada, et küberpunkkirjanduses on peale ilukirjanduslikkuse ka ühiskonnakorralduse ja protsesside kriitika ja peegeldus. Seepärast kaldub selle töö fookus reaalelulistele, s.t sotsioloogiliste ja ühiskonnakriitiliste uurimuste poole, üritades läheneda küberpungile mitte niivõrd kirjanduslikust küljest, vaid jõuda selleni välja tema reflektiivsuse objekti kaudu.

Kolmandas peatükis toon eri kirjanike teoste näitel oma teoreetiliselt käsitletud seisukohtade konkreetsuse tõestamiseks ja nähtuste üle diskuteerimiseks välja tekstikatkeid ning teen üldistavaid narratiivikokkuvõtteid. Sünkroonselt töö teoreetilise ja empiirilise osa vahel teen järeldusi seniste teoreetiliselt vaadeldud teemade ja nende avaldumisvormide eeldatavas tüpoloogias. Selgituseks tuleb lisada, et kuna Rudy Ruckery ei „Tarkvara“ (*Software*) ega teisigi „Vara“-tetraloogia (*Ware Tetralogy*) teoseid ei ole eesti keelde seni tõlgitud, on kõik tsiteeritud katkendid siinkirjutaja enda tõlked.

1. TEOREETILISEST RAAMISTIKUST

1.1. Ajalooline ülevaade: küberpungi allutamatus paradoks

Küberpungi ajaloo kindlapiirilise määratlemine on paljuski problemaatiline. Tekib küsimus, kas tegu oli kõigepealt ühiskondliku, kinemaatilise või kirjandusliku fenomeniga – möödunud sajandi kaheksakümnendate ja hiliste seitsmekümnendate popkultuur, hiphop, punksuhtumine, kriipiva heliga tekno ja põrandaalused häkkerid eksisteerisid osalt küberpungiga paralleelselt, osalt aga juba varem. Tänapäeval peetakse küberpunkdiskursuse alla kuuluvaiks ka varasemaid „küberpunk“-elementidega teoseid, nagu nt Philip K. Dicki romaan „Kas androidid unistavad elektrilammastest?“ (*Do Androids Dream of Electric Sheep*) (1968) ja Ridley Scotti kinoteos „*Blade runner*“ (1982), mis moodustavad ühise võrgustiku. Küberpungi elementide või „küberpungilikkuse“ ajaloolise tekkemomendi üksikasjalik dateerimine, lähtuvalt üksikutest žanri sisuelementidest, on küberpungi kui fenomeni rangetele defineerimiskatsetustele vastuvõtmatuks osutunud. Ideelist ja ideoloogilist mõõtu on võetud nii 1930. aastate kui ka hilisemate autorite loomingust: Aldous Huxley, George Orwell, H. G. Wells, Harlan Ellison, J. G. Ballard jt. Kinematograafiast võib näiteks tuua Fritz Langi 1927. aastal lavastatud šedöövri „Metropolis“, hilisemad küberpungi temaatikaga linateosed jäävad aga 1980. aastatesse, teiste seas „Terminali-mees“ (*The Terminal Man*) (1974), „Lõhkenud Linn“ (*Burst City*) (1982), „Tron“ (1982), „Mälupangas kõrbenud“ (*Overdrawn at the Memory Bank*) (1983), ja seda kõike enne 1984. aastal ilmunud kirjandusliku küberpungi tähtsaimaks algustektiks peetava W. Gibsoni „Neuromandi“ ilmumist. Seega on tähtis eristada küberpunkki kui üleüldist fenomeni, kõiki sellega kaasnevaid elemente ja seoseid ning teiselt poolt ilukirjanduslikku küberpunkki või sellega sünonüümset „liikumist“ (*the movement*). Sünonüümne seos võib aga olla eksitav, kuna tegu on osaliselt ajas ja ruumis lahutatud nähtustega; koolkondliku liikumise lõpp ei olnud žanri viljelemisest täielikult lahus, kuid ei tähendanud selle sumbumist, vaid avardumist. Ehkki koolkondlike liigituste ja tüpologiseeringutega on kaasnenud mõningaid vaieldavusi, võib „liikumise“ peamiseks autoriteks pidada William Gibsonit, Bruce Sterlingit, John Shirley't, Rudy Ruckerit, Lewis Shinerit ja Pat Cadigani. Brian McHale'i ligikaudse kategoriseeringu järgi kuuluvad koolkonnvälisesse ringi teiste seas Greg Pear, Richard Kadrey, Marc Laidlaw, Tom Maddox, Lucius Shepard, Michael Swanwick ja Walter Jon Williams.

Termin „küberpunk” (*cyberpunk*) ilmus kõige esimesena Bruce Bethke samanimelise lühiloo pealkirjana ulmejuttude ajakirjas *Amazing Stories* (57/4) 1983. aasta novembris.¹ Enda sõnul üritas B. Bethke luua mõistet, mis ühendaks intuiitiivselt punksuhtumise ja kõrgtehnoloogia vastanduse.² Gardner Dozois, Isaac Asimovi ulmeajakirja (*Isaac Asimov's Science Fiction Magazine*) toimetaja, on alates 1984. aastast olnud üks küberpungi peamistest populariseerijatest, tuues terminile esmakordselt laiemat tähelepanu sama aasta detsembrikuises *Washington Post*'i arvustuses „uued kuumad kirjanikud”³. Ühe hüpoteesi kohaselt oli just tema see, kes B. Bethke lühijutu publitseeris, sest oli 1983. a *Amazing Stories*-ajakirja aasta parima ulmeerinumbri vastutav toimetaja. Mööndustega võib küberpunkkirjanduse alguseks pidada ka samal aastal Bruce Sterlingi väljaandena ilmuma hakanud nn infolehte (*fanzine*'i) *Odav Tõde* (*Cheap Truth*).⁴ Sterlingist sai omaalgatusliku väljaande tõttu ajapikku hilisema „liikumise”, nagu seda kutsuma hakati, üks peamisi ideolooge. Koos Sterlingiga (pseud. Vincent Omniaveritas) tegid kaastööd Lewis Shiner, Rudy Rucker jt, kes ründasid kollektiivselt tolle aja peavoolu ulmekirjandust, sest pidasid seda stagneerunuks. Samal ajal puhuti üles üksteise teoseid ja suurendati ootusi nende suhtes.

Edasine on juba, nagu öeldakse, ajalugu. Kaanon püsib. 1984. a nägi päevavalgust William Gibsoni „Neuromant”, aasta hiljem Sterlingi „Skismaatriks”, järgnes John Shirley „Varjutuse”-triloogia (*Eclipse*) ja Ruckeri „Vara”-tetraloogia ülejäänud osad (*Ware*). Aastaks 1992 jõudis ilmuda kümnekond raamatut või raamatuseeriat ja neli lühijuttude antoloogiat, enne kui hakkasid levima kuuldused küberpunkkirjanduse surmast.

Dani Cavallaro on küberpungi iseloomustamiseks ja rõhuasetuste mitmekesisuse esitamiseks välja toonud mitmeid teoreetikute ja kirjandusvoolu esindavate autorite endi seisukohti, alustades Targowsky „arvutistatud tulevikku projitseerivast postmodernsest kirjanduskultuurilisest stiilist”, jõudes F. Jamesoni abstraktsema „uut vormi eksistentsini” (2000: 26). Küberruumi ja virtuaalse reaalsuse ning kõikjal viibiva andmesfääri kompleks simuleerib teabe üleküllust, mis ei piirdu ainult ilukirjanduslike teoste lehekülgedega, vaid on

---

¹ The Cyberpunk project. Cyber + Punk = Cyberpunk. http://project.cyberpunk.ru/idb/cyber_punk.html. Viimati vaadatud 29.05.2013

² Bethke, Bruce. „Cyberpunk”. Lühijutt. Eessõna. <http://www.infinityplus.co.uk/stories/cpunk.htm>. Viimati vaadatud 29.05.2013

³ The Internet review of Science Fiction. Eugie Foster. <http://www.irosf.com/q/zine/article/10102>. Viimati vaadatud 29.05.2013

⁴ Sterling, Bruce. Cheap Truth. <http://www.csdl.tamu.edu/~erich/cheaptruth/>. Viimati vaadatud 29.05.2013

tehnoloogia kujul märgatav ka igapäevaelus. Mitmepalgelise, kompleksse, postmodernistlikku raami kuuluva nähtusena on küberpunk alluv osalisele pastišile, mida kriitikud on kasutanud uudsusväidete õõnestamiseks. Teoreetikud julgevad aga vastu vaielda:

Esiteks on küberpungis uus teatud motiivide silmatorkavus, nende motiivide seas valitsev solidaarsus, viis, kuidas nad vastastikku üksteist kinnitavad ja tugevdavad, luues teadusliku ulme küberpunklainele omase motiivide kompleksi, isegi kui iga individuaalne kompleksi loov osa võib viidata varasematele teadusliku ulme faasidele. Teisisõnu ei peitu küberpungi uudsus mitte iga omaette komponendi või paljude komponentide absoluutses uudsuses, vaid dominandi nihkes või tasakaalukeskme peegelduses komponentide kombinatsioonis ja nende suhtelises silmatorkavuses küberpungi kontekstis. (McHale 1992: 246.)

McHale ei eita küberpungis esinevate motiivide ajaloolisi eelkäijaid, vaid rõhutab tuletiste teisenenud kombinatoorset jõudu. Üksikuid komponente eraldi vaadates võib välja tuua sundmõtteis, võõrdunud ja/või painatud üksildase protagonisti, kes tegutseb korrupeerunud ja vägivallast läbi imunud amorfses maailmas, kus kõrg- ja massikultuur on ühte sulandunud ning kontroll on multinatsiooniliste korporatsioonide käes. Selles linliku allakäiguni arenenud kalgis tehnoloogilises keskkonnas on hägustunud piirid legaalsete ja kuritegelike käitumisvormide vahel. Kõike seda ja veel rohkematki sisaldab William Gibsoni epohhi loov *Sprawl*'i triloogia. Erinevad kehalised invasioonid – geneetiline manipuleerimine, jäsemeproteesid, implanteeritud kiibistikud jm tehnilised või bioloogilised kehalisandid – moodustavad Bruce Sterlingi loomingus keha transformatsiooni motiivi. Nii ajumodifikatsioonid kui ka muud klassikalisest teaduslikust ulmest tuntud küsimused inimkehade ja masinate vastastikusest vahetatavusest ja inimlikkust kui üldomadust moodustavast aspektist on Rudy Ruckeri teostes koos narkosõltuvusega veelgi teravamalt esil.

Ehkki McHale ei ütle konkreetselt, mida ta dominandi nihke all silmas peab, või mis tema arvates selleks dominandiks on, võib ülal nimetatud elemente ja nende koosinemist kirjanduses pidada üheks viisiks, mille kaudu uurida küberpungi novaatorlikkust või sellele kinnitust otsida. Ainitine motiivide ja teemade võrdlus, milles paljastuks kõne all oleva laine tõeline väärtus, oleks saavutatav võrdluse kaudu varasema aja kirjandusega, nii et analüüsitaks igat komponenti ja selle novaatorlikku jõudu eraldi. Kui see ei osutuks aga lausa võimatuks, siis kindlasti aeganõudvaks, mahukaks ja julgeks ettevõtmiseks, ning ei oleks selle töö mahtu ja eesmärki silmas pidades otstarbekohane. Peab tõesti kahtlema, kas seda on üldse

võimalik teha, sest Cavallaro tsitaat väljendab seda, et kunagine ekstrapolatsioon on muutunud siin-ja-praeguseks. Nii nagu „klassikalise” ulme kunagine novaatorlikkus tundus küberpunkrite meelest stagneerunud, võivad hilisematele uurijatele tunduda küberpungi novaatorlikud ideed iseenesestmõistetavad.

Kultuurilisel tasandil asetus küberpunkkirjandus üleminekuperioodi ja oli osalt selle ülemineku kirjanduslik väljendus. Viimase transformatiivse faasi valus peegeldus, kui žanr liigub globaalse, homogeenise, parvteadvusliku massimeedia megalopolise poole, mis on märkamatu varjatud nukra ja äraleierdatud ohjeldamatu individuaalsusretoorika taha. Küberpunkkirjandus oli üks viimaseid anarhse ja liberaalse kriitika kollektiivseid katseid peatselt ilmneva tehnopõrgu vastu, mida me lõpuks asustama asume. See oli võib-olla viimane kõhkluse, küünilisuse või kavalalt varjatud ludismi puhang.

Ekstrapoleeriti tulevikku, milles me kõik väidetavalt elame. Kümneendite möödudes minetas see aga oma kirjandusliku funktsionaalsuse ja vaja oli uut lähenemisviisi, milleks sai postküberpunk. Põhjalikum uuring, kuivõrd tähendas postküberpungi saabumine järjekordset uue kirjandusliku voolu tekkimist võrreldes oma eellasega, on allakirjutaja teadmiste põhjal veel kirjutamata. Samas oli küberpungil piisav ekstrapoleeriv jõud, piisavalt kaugeleulatuv fantaasialend, nii et see on jäänud asjakohaseks ka pärast sajandivahetust.

Kuna küberpunkkirjandust võib piiritleda kindlate aastatega – pidada teatud ajaperioodile omaseks kirjanduslikuks stiiliks –, siis ei saa seda kuidagi allutatamaks pidada. Nii kirjandusloolised kui ka ühiskondlikud faktorid muutsid ta allutatuks. Sellele osutab ka punkideoloogia olemus. Dani Cavallaro nõustub Csicsery-Ronay jr.-i väitega, et küberpunk kui väärtusi õhnestav subkultuur, oli valmis ka ennast õhnestama koos ennast juhmistava ja ennast moonutava keeldumisega vääristada või usaldada kõike, mis on praeguse maailmakorrani viinud (Cavallaro 2000: 20). Tõepoolest vastab nii küberpunkkultuurile kui ka selle ideoloogilistele üksikkomponentidele kalduvus enesehävitusele, rüvetatusele ja äraütlemisele. Seega oleks punk kui subkultuur justkui jätkusuutmatu endale omase radikaalse käitumise tasandil. J. Heath ja A. Potter väidavad, et piirangud ja reeglid ei ole mõeldud individuaalsuse vähendamiseks, vaid pakuvad sotsiaalsete tavade näol pigem päästevõrgustiku ja loovad teatud püsi, ilma et peaks igat olukorda pidevalt ümber hindama. Kontrakultuuri mässulisus on autorite hinnangul pideva konkurentsi ja tarbimisvõistluse kontekstis eristuse aluseks, seda nii aksessuaaride tasemel kui ka mentaalsel tasemel.

Tooteturustusstrateegia põhineb tihti eksklusiivsusel, kuid massikultuuri „peavoolu” pidev levimine perifeeriasse, lähemale eksklusiivsust rõhutavale alternatiivsusele, toob kaasa kontra- ja subkultuuride pideva arenemise, seda samal ajal ekspluateerides. Seega on tarbimisvõistluse aluseks pidev liikumine eksklusiivsusest peavoolu suunas ja igasugused mässumeelsusele ja alternatiivsusele ehitatud kontra- ja subkultuurid on samadele omadustele pretendeeriva „peavoolu” turunduse ähvardavas varjus juba sünnist saati surmale määratud. (Heath 2004.) Vaatamata informaalsetele arutlusvigadele, mida ka kriitika Heathi ja Potteri seisukohapüstituse kohta esile tõi, tundub seisukoht vähemalt radikaalsematel juhtudel paika pidavat. Peab aga tõdema, et punkideoloogiate (*straight edge*, *biopunk* jne) mitmekesisuse tõttu ei saa seda nii üheselt (radikaalsena, eksklusiivsena) tõlgendada ja seega kuidagi ka üheselt allutatuks pidada.

Kirjanduslooliselt osutus tähtsaks uute autorite kirjandusse tulek, eesotsas Neal Stephensoniga. Lawrence Person tõi välja tendentsi, et nii nagu hiliste seitsmekümnendate ja kaheksakümnendate küberpunkautorid ammutasid inspiratsiooni uue laine klassikutest ilma tolle ajastu manifestatsioonide või ideoloogiaid tundmata, nii võisid ka küberpunkkirjanduse teise laine kirjanikud lugeda kõrvuti Gibsoni „Neuromanti” ja Asimovi „Asumit”.⁵ Bruce Sterling on ise viimases Odavas Tões öelnud, et lõpetab väljaande tegevuse perekondlikel põhjustel – peatne lapse sünd ja uue maja ost. Vaatamata nendele eraelulistele muudatustele oli üheks oluliseks teatise lõpetamise põhjuseks kirjutamine. Personi sõnul oli 1988. a avaldatud „*Island in the Net*” aga postküberpungi ajastu verstapostiks. Intervjuus võib täheldada ka J. Heathi ja A. Potteri seisukohale ligilähedast peavoolustumise tendentsi, mida Sterling eirata soovis. Põhjuseks oli väljaande mainimine ajakirjas *Rolling Stone*, mis provotseeris retoorilise küsimuse: „Et CT oleks kultuuriline käive nendele liimist lahti *yuppie*-kapitalistidele... Issand, mis järgmiseks? *Wall Street Journal*?”⁶ Ironilisel kombel oli järgmiseks 1993. aasta 8. veebruari *Time Magazine* artikliga „*Cyberpunk*”.⁷ Esikaane „sünteetiline *rock 'n' roll*” viitab ühtlasi samal aastal ilmunud Billy Idoly CD-le *Cyberpunk*.

---

⁵ Person, Lawrence. 1999. Notes Toward a Cyberpunk Manifesto.

<http://slashdot.org/story/99/10/08/2123255/notes-toward-a-postcyberpunk-manifesto>. Viimati vaadatud 29.05.2013

⁶ Sterling, Bruce. 1986. The Last Cheap Truth. <http://www.csdl.tamu.edu/~erich/cheaptruth/ct.last>. Viimati vaadatud 29.05.2013

⁷ Cyberpunk. – *Time Magazine*’i esikaas. 8. veebruar 1993.

<http://www.time.com/time/covers/0,16641,19930208,00.html>. Viimati vaadatud 29.05.2013

Niisiis tegi kirjanduslooline mõjutus ühtlasi teed kultuurilisele tasandile, mis kirjanduslikule voolule 1993. aastast alates laiaulatuslikult massimeediaväljundites esinemisega hääbumist ennustas. Lõppnoodiks võib tingimisi pidada 1995. aastal linastunud Gibsoni samanimelise lühijutu ekraniseeringut „Johnny Mnemonic”.

Tagantjärele kuulutati postküberpunk teisenenud vormiks ja „esimene laine” lõppenuks. Nii nagu renessansi on peetud oma ülemäärasuse ohvriks, peab Nick Bostrom mõistuse ja looduse kontrolli vastaseks reaktsioone postmodernsetes kirjutistes, keskkonnateadlikkudes ja üleilmastumisvastastes liikumistes (Bostrom 2005: 4). Nii nagu renessansi abstrakse mõtte arendamine viis tunnetuslikkusele ja emotsioonidele tugineva romantismini, võib ka küberpunkki pidada oma ülemäärasuse ohvriks. See üllatas oma radikaalsuse ja uudsusega, tuues areenile alternatiivse tunnetamise võimalikkuse. Küberpunk oli seega enese edu ohver, suutmata ekstrapolatiivsel tasandil rahuldada 1990. aastate ootust millegi uue järele. See on aga paradoksaalne nähtus, sest küberpunk kandus edasi ja on eristatav ka 21. sajandis, seda nii kunstilisel kui ka ideoloogilisel tasandil. Kõrgperioodil paigutati enamik kujutletavatest noovumitest kaugemale tulevikku, kuid mitmed tehnoloogiad on olevikus realiseeritud. Mitmed kirjeldatud elemendid nagu tehnoloogia kontrollimatus ja invasioon on tänapäevalgi esil, ehkki mitte nii tugevalt kui 80. ja 90. aastate väikeseadmete revolutsiooni kontekstis, pigem on tegu privaatsfääri lõhestavate ja lahkavate seadmetega. Kaudselt on selline ajaline ühtesulandumine väljendatud „Peegelvarjude” (*Mirrorshades*) eessõnas, kus nenditakse tehnoloogiate vuhisemist üleüldisse kultuuri, nende viibimist kõikjal. Täpsemalt sõnastas selle J. G. Ballard romaani „Crash” 1995. aasta eessõnas, väites, et tulevik lakkab olemast, selle allutab endasse kõikeõgiv olevik (Ballard 2004). Kui teaduslik fantastika filosoferib metafüüsilise oleviku üle, siis on tulevik meie kui subjekti jaoks juba käes. Tehnoloogia kiire arengu tõttu on raske nüüdismomendist kinni hakata ja olevik erineb olevikust. Positiivselt laetud hüüdlause „*The Future is Now!*” täitub ebakindluse ja suutmatusega adekvaatselt tulevikku kujutleda. Reaalne ja imaginaarne varisevad teineteisesse kokku.

1.2. Transhumanism, posthumanism, ekstropianism

Nick Bostrom väidab uurimuses *A History of Transhumanist Thought* (2011), et soov oma elu parandada ja takistusi ületada on inimestele omane olnud kogu ajaloo vältel, olgu tegu Gilgameši noorusetaime, alkeemikute elueliksiiri või millegi muuga. Eesmärk oma elu pikendada on aga raskesti täide viidav, tihti vaadeldav ambivalentsusega, mida valitseb *hybris*'e kontseptsioon. Transhumanistliku ideoloogia ideelise teerajajana võib näha renessansiajastu ratsionaalset humanismi. Kiire empiiriliste teaduste ja kriitilise mõtlemise arengu taustal ilmusid mitmed tööd, mis kandsid endas ajastu vaimu, kuid puudutasid riivamisi ka neid küsimusi, millega me tänapäeval tegeleme. Üheks selliseks eelkäijaks peab Bostrom Giovanni Pico della Mirandola teost *De hominis dignitate* („Pidukõne inimese väärikusest) (1486), milles väidetakse, et inimesel ei ole valmis vormi ning ta on oma vormimise eest ise vastutav. Sellega sarnase, ent materialistlikuma käsitlusega on Julien Offray de La Mettrie oma teoses *L'Homme Machine*, taandades inimese vedrude kogumile. Nicolas de Condorcet spekulatsioon eluea pikendamisest ilma ülempiirita on sarnane biomeditsiini püüdlustega tänapäeval. Näiteks võib isegi Benjamin Franklinit pidada krüoogenika liikumise avangardi kuuluvaks, sooviga peatatud animatsiooni abil tuleviku ühendriike näha. (*ibid.*: 1–4)

Esimest korda kasutas terminit „transhumanism” Aldous Huxley vend Julian Huxley teoses *Religion Without Revelation*, väites et:

Inimlik suudab, ennast ületada, kui ta seda soovib – mitte ainult sporaadiliselt, üks indiviid siin ühel viisil, teine indiviid seal teisel viisil, vaid oma täiuses kui inimkond. Me vajame sellele uuele uskumusele nime. Ehk kõlbab transhumanism: inimene jääb inimeseks, kuid ületab enda, realiseerides inimloomuse enda ja selle tarvis uusi võimalusi. (Huxley 1927: viidatud Bostrom 2011: 7 järgi).

Kosmosekolonisatsiooni, biooniliste implaatide ja teiste selletaoliste teemade üle on diskuteeritud juba 1920. aastatest alates, mil polariseerusid tehnika võimaluste pooldajad ja opositsioon. Tehnika pooldajate hulka võib arvata J. B. S. Haldane'i ja J. D. Bernali, vastasleeri aga pessimistlikumate vaadetega Bertrand Russelli, kes väitis, et kuni maailmas on nii vähe heasoovlikkust, suurendab tehnoloogia ainult meie võimet üksteisele kurja teha. 20. sajandi esimesel poolel see seisukoht süvenes: ennekõike kujutatud düstoopiate kaudu, nt

Aldous Huxley „Heas uues ilmas” (*Brave New World*), Mary Shelley „Frankensteinis” ja George Orwell teoses „1984”. Paralleelselt kirjanduslike suundumustega levis ühiskonnas kartus, et meditsiini võime tühistada looduslik valik ja aidata inimestel ellu jääda nõrgestab genofondi. See kartus viis omakorda eugeeniliste programmide väljatöötamiseni.

Seoses Natsi-Saksamaa püüdlustega luua puhas rass ning Nõukogude Liidu ja teiste ajastu totalitaarsete süsteemidega, aegus idee keskvoimule allutatud kollektiivsest sotsiaalmuutusest kiiresti. Transhumanistlikud teemad väljendusid siis eelkõige teadusliku ulme kuldajastu autorite töödes.

John von Neumann väitis, et eksponentsiaalne kasv eri valdkondades viib mingisuguse katkendlikkuseni, millest edasi ei saa enam rääkida inimtegevusest. Esimest korda formuleeris singulaarsuse hüpoteesi I. J. Good, väites, et kui õnnestuks luua ultraintelligentne masin, mis ületaks inimintellekti, suudaks selline ultraintelligents valmistada teisi masinaid ja oleks suuteline valmistajale hoomamatul tasemel oma loodut ka muutma. See viiks „intelligentsuse plahvatusliku tõusuni”, eneseuunduste kaskaadini ja superintelligentsi tekkeni (singulaarsuseni). Seega oleks ultraintelligentse masina loomine inimkonna viimane tähenduslik leiutis. Ehkki I. J. Good ei nimetanud singulaarsust *per se*, oli tema idee Neumanni käsitlusega sarnane. Singulaarsuse mõistet kasutas esimest korda Vernor Vinge, populariseerides ja laiendades Goodi ideid mitmes väljaandes. Tema põhiliste väidete hulka kuulus ennustus singulaarsuse tulekust aastaks *ca* 2020 ning realistliku ekstrapolatsiooni võimatuses sellises situatsioonis, kus maailm mingist hetkest alates oleks mõistetamatu. Üliinimliku intelligentsi loomine tähendaks inimeste ajastu lõppu. Nick Bostrom jätab aga oma artiklis välja toomata Vinge’i neli hüpoteetilist viisi, kuidas singulaarsus tekkida võib: (1) „Ärkvel” olevate üliintelligentsete arvutite arendamine; (2) suured arvutivõrgud (ja nende kasutajad) võivad „üles ärgata” kui üliinimlikult intelligentsed entiteedid; (3) arvuti/inimese kasutajaliidesed muutuvad nii intiimseks, et kasutajaid võib lugeda üliinimlikult intelligentseks; (4) bioloogiateadus võib avastada viise, kuidas inimese loomulikku intellekti täiustada.⁸

Küsimused tehnoloogiast (üliintelligentsist, bio- ja nanotehnoloogiast jms) on transhumanismi huviorbiidis, sest võimaldavad heita pilku meie tuleviku võimalikule tehnoloogilisele

---

⁸ Vinge, Vernon 1993. The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era
<http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/vinge/misc/singularity.html>. Viimati vaadatud 29.05.2013

arengule ja teha (poliitilisi) korrekture. Siiski ei sõltu Bostromi arvates transhumanism selliste radikaalsete tehnoloogiate võimalusest. Inimese olemust niigi muutvad virtuaalsed reaalsused; tuju, mälu, keskendumisvõimet ja ärkvelolekut mõjutavad ravimid; kosmeetiline kirurgia; soovahetusoperatsioonid; proteesid jms vahendid on juba praegu olemas. Transhumanistide tulevikuagenda oleks nende täiustuste kättesaadavus laiemale massile (Bostrom 2011: 12). Transhumanistide endi kriitilised seisukohad Vinge'i hüpoteeside suhtes kiiresti kasvavast intelligentsusest ja asjaolu, et inimelu kogemuslikke aluseid muutev kehaga seotud tehnoloogia on niigi olemas, sunnivad küsima, mis õieti moodustab inimese ja kuhu saab tõmmata piiri inimese ja masina vahele.

Vaidlused tehnoloogia vajaduse üle keetsid akadeemilistes ringkondades edasi eetika maastikul. Jonathan Glover vastas esitatud küsimusele teistsuguse nurga alt, keskendudes sellele, mis osa inimlikkusest on vaja säilitada ja millele tuleks rõhku pöörata. Tema arvates vajaksid säilitamist just need tunnused, mis aitavad kaasa enesearengule ja eneseväljendusele, teatud liiki suhetele ja meie teadvuse arengule ja mõistmisvõimele (*ibid.*: 18). Võib aga vastu vaielda, et „teatud liiki suhted”, „eneseareng“ ning „eneseväljendus“ jäävad terminina häguseks ja mitmeti mõistetavaks. Nick Bostromi arvates tuleks vahet teha positsionaalsetel eelistel ning täiustustel, mis pakuvad teisi loomumaseid eeliseid või väärtuslikke välismõjusid (nt parem immuunsüsteem või täiustatud kognitiivne funktsionaalsus). Positsionaalsed eelised (nt pikem kasv) oleksid eelised ainult nii kaua, kui teistel seda pole (*ibid.*: 19). Peab tõdema, et igasugune selline klassifikatsioon võib viia lähemale selgusele inimlikest väärtustest, vastates küsimusele, milliseid inimlikkuse osi oleks vaja säilitada, kuid argumentatsioon võib jääda liialt idealiseerituks. Bostromi klassifikatsiooni kohaselt ei oleks täiustatud kognitiivne funktsionaalsus küll kuidagi kahe inimese võrdluses silmaga selgelt eristatav, kuid vastamata jääb küsimus, kuidas takistada täiustatud kognitiivsete omaduste kasutamist omakasupüüdlükute eesmärkide elluviimiseks.

Õigustatult on aga Bostrom sarkastiliselt küsinud, miks peaks keegi ennast Fereidoun M. Esfandiary definitsiooni järgi pidama traditsiooniliste perekonnaväärtuste hülgamisega, kosmeetilise operatsiooniga või mingi muu elustiili järgimisega posthumanismile lähemal olevaks kui teised (*ibid.*: 14).

Max More'i transhumanismi modernne definitsioon („Ekstroopia põhimõtted”), mis seab keskele kohale inimlikud omadused, väärtustades igavest progressi, enesetransformatsiooni, intelligentset tehnoloogiat, ratsionaalset ja avatud ühiskonda, ning David Pearce'i

transhumanism, mis põhineb neurotehnoloogia tagatud hedonistliku utilitarismi eetikal, ei erine palju Julian Huxley definitsioonist.⁹ Ekstroopiline lähenemine tehnoloogiale tähendab, et progress inimeses tähendab ka liigi ja kogukonna protsessi tervikuna. Tehes läbi muundumisi säilitab inimene endast siiski mingi olemuslikult tähtsa osa (*ibid.*: 15; Thacker 2003: 75). Kui kaugele suudab ekstropianism inimesi nii viia, et säilitame need osad, mis meist inimese teevad ja et meid ei saaks tõlgendada kui masinaid?

Debatt tehnoloogia vajaduse ja selle mõjude ümber transhumanistliku ideoloogia järgi toimus paralleelselt ka poliitikas. Omamoodi vastusena enda puudujääkidele argumendis positiivse väärtusega välismõjude kohta, toob Bostrom välja James Hughesi „demokraatliku transhumanismi” kontseptsiooni, mis liidab transhumanistliku biopoliitika sotsiaaldemokraatliku majanduspoliitika ja liberaalse kultuuripoliitikaga. Poliitiline tiib tooks tasakaalu tehnoloogiliste täienduste levikusse, garanteerides uute tehnoloogiate turvalisuse ning tehes need kättesaadavaks kõigile, mitte ainult „jõukale ja tehnikataiplikule eliidile” (Bostrom 2011: 22) Vastukaaluks on biokonservatiivsele poolele kogunenud mitu erinevat rühma, nagu parempoolsed religioossed konservatiivid, vasakpoolsed keskkonnakaitsjad ja üleilmastumise vastased. Tundub, et biokonservatiivide hulk on tehnokraatide, rahvusvaheliste korporatsioonide vastaste ning tarbimisvastaste jt survegruppide arvelt kaugelt demokraatlikest transhumanistidest üle, jäädes poliitilisel maastikul otsustajateks. Ehkki Bostrom demonstreerib väga lihtsalt, kuidas transhumanismi saab siduda erinevate poliitiliste ja kultuuriliste vaadetega, näiteks konservatiivsete väärtustega, rääkides kas või ravimitest, mille abil pikemat aega säilitada mehe ja naise vahelisi suhteid ning kaitsta perekonnasidemeid, jääb transhumanism minu arvates oma sisemise ideoloogilise tasakaalutuse ja arvamuste paljususe tõttu vaid nõrgasurveliseks opositsiooniliseks jõuks (*ibid.*).

Leon Kass keskendub inimväärikusele ja vaevu hoomatavatele viisidele, kuidas meie katsed panna tehnoloogia ülevõim maksma inimloomuse ees võib meid dehumaniseerida, õõnestades traditsionaalseid mõisteid nagu näiteks elutsükli, seksi, söömise ja töö tähendus. Kassi tuntud „vastumeelsuse tarkuse” kontseptsioon on mõneti sarnane Julia Kristeva „jällestuse jõuga”. Esimene neist rõhutab, et vastumeelsus on sügava tarkuse emotsionaalne väljendus, järsu tundemuutuse ja õuga me aimame ette ja tunneme otsekohe meile kallite asjade rüvetust

---

⁹ More, Max. Ekstroopia põhimõtted (*Principles of Extropy*). <http://www.extropy.org/principles.htm>. Viimati vaadatud 29.05.2013

(*ibid.*: 24). Kristeva käsitleb vastumeelsust aga psühhoanalüütiliselt, keskendudes sümbolsematele osistele:

„Abjektsioonis on inimolendi raevukat ja seletamatut vastuhakku millelegi, mis näib ähvardavat teda mingist peadpöörítavast väljaspoorsusest või sisemusest ning mis on ära heidetud kõigest võimalikust, talutavast ja mõeldavast. See on siinsamas, aga omaksvõetamatu. See kõditab, ärritab, lummab iha, mis ei lase end siiski ahvatleda, vaid pöördub heitunult kõrvale, tõukab vastikusega ära. Mingi absoluut kaitseb teda langemise eest, ta on selle üle uhke ja hoiab sellest kinni. Ent samal ajal kisub seda sööstu, võpatust või hüpet ikkagi kuhugi mujale, mingisse kohta, mis on korruga kiusatust tekitav ja hukka mõistetud. Mingi kutsuv ja peletav kese, väsimatu nagu kontrolli alt väljunud bumerang, ajab selle, kelles ta pesitseb, sõna otseses mõttes endast välja.” (Kristeva 2006: 13.)

Abjekt on midagi nimetamatut, sellel pole objekti ja see ei ole objekt. Abjekt ei ole objekt, objekt vastandub *mulle*, abjekt on ülimina poolt välja kihutatud. Objekt ei ole „teine” „mina” jaoks, seega tõugatakse ka *ennast* „minast” välja, abjekteeritakse *ennast*. Abjektsiooni kogetakse üksnes siis, kui mõni „teine“ on asunud „mina” asemele. See teine võtab mina oma võimusesse, andes olendile olemuse enne tema tekkimist. See algne väljatõrjumine toimub seega enne mina, tema objektide ja nende ideede esilekerkimist, eraldades abjekti tulevasesst subjektist ja tema objektidest, ilma et sealjuures tekiks jaotust, subjekti või objekti. Teisese väljatõrjumise tagajärg on foobiad, sundmõtlemine, psühhoos või abjektsioon ise. Kristeva jõuab järeldusele, et abjekt on seega pseudoobjekt, mis tekib enne sekundaarset väljatõrjumist ja paistab ainult läbi selle pragude. Objekt on algse väljatõrjumise „abjekt”. (*Ibid.*)

Kristeva jaoks on abjektsiooni tipuks laip, mis „kõigutab indentiteeti veelgi enam, sest inimene tunneb end selle ees seistes hapra ja petliku juhusega”. (*Ibid.*: 16.) Väidan, et laiba asemel võib siin mõista ka posthumanistliku diskursuse ja tehnoloogia koosmõju. Kristeva arutluses on inimene enda kui elusolendi piiril. Piirist siinpoolne on eraldajaks sealpoolsest, surmast, väljaheidetest ja mustusest, mis ettekuulutusliku jõuna siinpool piiri eksisteerivad. Posthumanistlikust seisukohast lähtudes võib piiri taha jääda surm, inimesena eksisteerimise lõpp, või hübriidsus. Kristeva jõuab hübriidi ja hübriidsusega seotud järeldusele, tõdedes et „abjektne (pole) mitte see, mis pole puhas või terve, vaid see, mis rikub mingit identiteeti, süsteemi või korda. Mis ei pea kinni piiridest, kohtadest, reeglitest. Vahepealsus, kahemõttelisus, segu.” (*Ibid.*: 16–17.)

„Subjekt jõuab eneseabjektsioonini siis, kui ta saab aru, et kõigi tema objektide aluseks on algne *kaotus*, millel tema enda olemine põhineb. Eneseabjektsioon näitab kõige selgemini, et igasugune abjektsioon on tegelikult äratundmine, et kogu olemise, tähenduse, keele ja iha aluseks on *puudus*.” (*Ibid.*: 18.) Kristeva essee tugineb psühhoanalüütilisele käsitlusele, kuid tundub, et tänapäeva ühiskonna kontekstis võib puudust vaadelda nii ema-isa-laps-suhtele tuginevana kui ka tarbija- ja heaoluühiskonna taustal, kus tootearendus, margitoodang, prestiiž ja eksklusiivsus loovad tarbimises matkimistendentsi, algseks kaotuseks peetakse aga nendest hüvedest ilmajäämist, mis teistele osaks saavad. Puudus võib ilmned ka keha vajakajäämistes tehnoloogia üha kasvavate võimaluste ees, soovist igas mõttes paremaks saada. Abjektsioon on ambivalentne nähtus, segu otsustusvõimest, afektist, hukkamõistust, vaimustusest, märkidest ja tungidest.

Selle ambivalenttsuse tõttu on subjekt ruumis aga eksinud. „Selle asemel, et arutleda oma „olemuse” üle, arutleb ta oma koha üle: „Kus ma olen?”, mitte „Kes ma olen?”. Sest ruum, mis heidetule ja välistatule peavalu valmistab, ei ole kunagi *üks, ühetaoline* ega *tervikustatav*, vaid juba oma olemuselt jagunev, painduv, katastroofiline.” (*Ibid.*: 22.) See küsimus ja ruumikäsitlus sarnanevad ontoloogiliste postkognitiivsete küsimustega, mis esitavad küsimusi maailmade paljususest ja minade pluralismist (Tomberg 2004: 29–30.)

„Ruumi, millest tekivad märgid ja objektide, piiritleb ebamugavust, iiveldust ja pööritust tekitava ambivalenttsuse vihane *vastuhakk*.” (Kristeva 2006: 25.) Kristeva käsitluses on selleks ruumiks inimese enda metafüüsiline territoorium, millele „teine“ *alter ego*’ga vastikustunde kaudu osutab. Kahtlemate saab märkide ja objektide loome alguse psüühikast, kuid needsamad märgid ja objektid võivad olla ka psüühikale pealesurutud väliskeskkonna kaudu, olles seega reaalse ruumi tunnuseks. Küberpungis avaludub see punkelemendi kaudu. Tegelased on asetatud abjektiivsesse (abjektsioonilisse) maailma. Abjekti sensuaalset, reaalsuses eksisteerivat vormi visandades väidab Kristeva, et „abjekt on perversne, sest ta ei ütle keelust, eeskirjast või seadusest lahti ega ka mitte ei järgi neid, vaid väänab, võltsib ja solgitab; ta kasutab ja pruugib neid, selleks et neid paremini salata. [...] Tema kõige levinum ja ilmsem nägu on korrupsioon. See on abjekti ühiskondlik nägu.” (*Ibid.*: 32.) Selline seadusi rikkuv käitumine on korrupsiooni näol omane nii küberpungilikule maailmale kui ka tegelase minale ning „teisele“, rõhutades veelgi abjekti ambivalentset olekut.

2. KEHA JA SEKSUAALSUSE OLEMUS

2.1. Kehtivad tüpologiseeringud

Keha ja kehastatus on sotsioloogias järjekindlaks uurimisobjektiks olnud viimased 30 aastat. See hõlmab enda alla uurimusi soost, seksuaalsusest, meditsiinist, surmast jms teguritest, mis keha kui sotsiaalset konstruktsiooni mõjutavad. Seksualiseerimine, soo omistamine, objektiveerimine, posthumaniseerimine, tarbekaubaks muutmine ja objektistamine on viinud aga kriisini, mis väljendub selles, et osalt on uuritavaks objektiks keha, kuid harva seda keha valdav inimene, pigem kultuur üleüldises mõttes. Kindla definitsiooni ja konsensuse puudumine on viinud mitmed uurijad eksistentsiaalsete küsimuste esitamiseni. Uurimuste hulka ja „postmodernistlikku vohamist” arvestades tekib küsimus, kas keha on üldse midagi rohkemat kui tema aspektide summa. (Noormets 2008: 711.)

Selline lahkav küsimuseasetus võib viia aga mõneti väärade vastusteni. Keha kui subjekt ja objekt ei ole kunagi tema keskkonnast või kontekstist lahutatud steriilne osis. Keha uurimiseks ja mõistmiseks on alati mingisugune taustsüsteem. Sellel seisukohal on ka mitmed sotsioloogid ja kultuuriteadlased, kes ei pea keha üheks kindlaks analüüsitavaks objektiks või subjektiks, vaid pigem mitmekülgsuse allikaks. (Waskul & Vannini 2006: 2.)

Küsimused alateadvuses toimuvast ja reaalsuses aset leidvast ei ole uurimustes keha-masin-tasandi kohta väga suuri muudatusi läbi teinud. Jätkuvalt on uurimisobjektiks keha masinastamine või masina kehalikustamine, nende põimumised ja katkestused. Rõhku pannakse ajaloolisele käsitlusele kehast, kuidas sellest enne kõneldi ja milliseid „kõneviise” nüüd kasutatakse, mis on tänapäeval keha juures varasemaga võrreldes teistmoodi. (Kelomees 2000: 91–92.) See ei tähenda aga, et keha või seksuaalsuse uurimine oleks kuidagi stagneerunud ning midagi uut ei oleks selle teema raames võimalik enam avastada. Teema ülesehitusest sõltuvad ka selle piirid. Näiteks käsitleti 1960ndatel USAs alanud ja ligi 1980ndateni kestnud seksuaalset revolutsiooni kui paljude seni tabuks peetavate seksuaalsete käitumisvormide, nagu abieluelse seksi, masturbatsiooni, erootiliste fantaaside jms, lubatavaks muutmist. Vastukaaluks sellele peasuuna seisukohale väidab Foucault oma „repressiivsuse hüpoteesiga”, et idee sotsiaalselt rõhutatud seksuaalsusest 17.–20. sajandil ei pidanud paika. 18. sajandi poliitilised ja majanduslikud sündmused, iibe- ja rasestumise vältimise küsimuse teadvustamine sundis inimesi, sealhulgas poliitikuid seksuaalsuse diskursust muutma. 18. ja 19. sajandil pöörati tähelepanu laste, homoseksuaalide, vangide ja

vaimuhaigete seksuaalsusele. Foucault nimetab sellel ajal toimunud kategoriseerimise suurenemist „perverssuse siirdamiseks”, rõhutades klassifitseerijate võimupositsiooni (Foucault 1978: 1–49). Pidepunkt seksuaalrevolutsioonieelse ühiskonna ja Foucault’ seisukoha vahel on füüsiline ruum, milles teatud akte sooritada tohtis. Mõlemal juhul oli „perverse” tegevus teatud moraalnormide järgi reglementeeritud, ehkki varasemal ajal oleks tahetud pigem väita, et moraalivastast seksuaalkäitumist polnudki.

Üheks mõjukamaks ümberdefineerijaks keha-masina suhte sõnastamisel osutus Donna Haraway essee, milles käsitleti Clynes’i ja Kline’i küborgi traditsioonikohaselt nii küberneetilise organismina, masina ja elava organismi hübriidina kui ka uuenduslikult osalt fiktsiooni, osalt sotsiaalse reaalsuse valda kuuluva nähtusena (Haraway 1991). Viimase mõtte kohaselt on kõik inimesed juba mingil määral küborgid, sest tegutsevad erinevates süsteemides ja ka nende aju töötab süsteemselt. Raivo Kelomees eristab laiemas mõttes nelja tüüpi küborge:

- 1) *Restauratiivne (restorative), s.o taastatakse kaotatud funktsioonid ja asendatakse kadunud organid;*
- 2) *Normaliseeriv (normalizing) – taastab olendi teatava normaalsuse;*
- 3) *Rekonfigureeriv (reconfiguring) – luuakse post-inimlik olend, samaväärne inimlikuga, kuid autonoomne ja teistsugune;*
- 4) *Võimendav (enhancing) – omamoodi supermenid; enamik militaarseid küborge on sellised. (Kelomees 2000: 96.)*

Ehkki sellisel kategoriseerimisel ei ole iseenesest midagi viga, tuleb meeles pidada, et tegu on ainult abstraktsiooniga, heuristiliste vahenditega, mis peaksid mõistmist ja kogemist laiendama. Defineeritaval tasemel on kõige nõrgem rekonfigureeriv küborg. On küsitav, kas ka restauratiivne ja normaliseeriv ei loo posthumaanset olendit, sest üks osa inimlikkusest on ettevaatlikkus, arvestamine inimkeha nõrkusega, surelikkusega. Maailm, kus eksisteerib mitmesuguseid normaliseerivaid ja restauratiivseid tehnoloogiasid, võib olla kardinaalselt teistsugune, olenevalt sellest, kuidas („post“)inimesed oma kehaga ümber käivad. Sama tuleb küsida ka võimendava küborgi kohta. Väärarusaamade vältimiseks on neid abstraktsioone võimalik ka teistmoodi lugeda: kui võtta küborge pigem küberneetiliste organismidena kui inimlike omadusi kandvate kimääradena. See ettekujutus lähtub eeldusest, et nii inimlik kui ka post-inimlik staatus on ületatud ja rekonfigureeriv küborg oleks n-ö tagasiastumine hierarhias või alternatiivne masina inimlikustamine.

Andres Maimik on audiovisuaalkultuuris kujunenud kehalisuse vorme analüüsidest eristanud neli peamist vormi ja mitmeid täiendavaid vorme, mis ei ole üldkokkuvõttes rangepiirilist eristatavad ja sõltuvad sellest, milleks neid kasutada. Üheks selliseks on mütoloogiline keha, mis on osadest ehitatud frankensteinlik monstrum või hinge müünud surematu. Tihti asub sellel kehal fataalne sundus korjata vikatimehe kombel hingi, januneda vampiirina verd või ihaleda inimeseks saada. Fataalse sunduse all saavad sellisele kehale iroonilisel kombel saatuslikuks mütoloogia loogikale alluvad vahendid nagu *voodoo*-nukk, hõbekuul, puuteivas või nimepidi kutsumine. (Maimik 2000: 101.) Ehkki teaduslikus ulmes ei ole kausaalset loogikat eiravate ja maagilisele loogikale alluvate kehade hulk suur, mahub selle kategooria alla siiski rida küberpungis ja teaduslikus ulmes kohatavaid entiteete: küborgid, androidid ja nukud.¹⁰ Need teatud valguses vaadeldavad osadest ehitatud inimlikkusele risti vastupidised monstrumid ei ole küll hinge müünud, kuid hing on asjasse siiski eksistentsiaalsel laadil kaasatud. Kummitus masinas on üks nendest laialt levinud teemadest, mille kohaselt avastatakse masina ja inimkeha sobitumise tulemusena masinast hinge jäänused, või tõstab ilma eneseteadvuseta masinas pead *mina*.

Pornograafilisi kehi kui tähenduslikke nullpunkte peab Maimik inertseteks, sõnumeid mitte eritavateks. Tema arvates pole kehalisel terviklikkusel, proportsioonide ilul, kehal kui esteetilisel sõnumikandjal pornograafilises väljendusviisis mingit võimalust. Erinevalt erootilisest kehast ei vaevu pornograafiline keha simuleerima „(mitme)tähenduslikkust”. (*Ibid.*) Osalt võib sellega nõus olla, küberpunkautorid on teadlikud, et pornograafiline keha on tähenduslik nullpunkt, seepärast kujutavad nad neid ilma igasuguse ihaldusvääruseta. Näitena võib tuua kirjelduse William Gibsoni (2002) romaani „Idoru” ühest Tokio Franz Kafka teemaga baarist „Metamorfoos”:

Baari vastast laudade tagant jälgisid teda vene prostituutide pilgud, tühjad ja nukulikud selles prussakavalguses. Natašasid jätkus igale poole, Kombinaat tõi Vladivostokist

---

¹⁰ Kommentaar: Nukud on küberpunkkirjanduses antropomorfsed projektsioonid: kuvandid meie humaansusest, mis on kantud üle tehismaailmasse. Nukkude kaudu on kõne alla tihti toodud materiaalsus ja ihulisus, ning selle abil vaadatakse suhet inimkeha ja selle imitatsiooni vahel. Nukud on nii atraktiivsed mänguasjad kui ka perfektne keha inkarnatsioonid ja identiteedi sünteetilise loomu meeldetuletajad. Kui ideaalkehad muutuvad tööstuslikumaks, siis on see märk identiteedist kui masstoodangu tulemusest. Nukk võib olla ka üldnimetus küborgile (küberneetilisele *organismile*; masina ja inimese ühendusele) ja androidile (ilma inimlike omadusteta robotile).

töölistüdrukuid aina juurde. Rutiinne plastiline operatsioon andis neile karmi konveieriilu. Slaavi Barbie'd. Veel lihtsama operatsiooniga oli neile paigaldatud implantaat, mis võimaldas vahendajatel pidevalt nende asukohta jälgida. (Gibson 2002: 7.)

Võib vaielda, et antud juhul ei ole tegu pornograafilise väljendusviisiga, pigem on rõhutatud seksiäri tööstuslikkust ja keha muutumist tarbeesemeks. Sellisel juhul on küsitav, kas küberpunkkirjanduses üldse eksisteerib pornograafiline kirjeldus, või on igal pool erootilised (mitme)tähenduslikkust kiirgavad kehad või isegi esteetilised kehad – samuti tähendusi, hoiakuid ja norme kiirgavad. Esteetilised kehad ei peegelda Maimiku järgi mitte üksnes keha omaniku füüsilisi või psühholoogilisi parameetreid, vaid ka üldkultuurilisi konnotatsioone. See on esindav, seletav, analüütiline ja sümboolne ning ei tekita üldjuhul erutust. (*Ibid.*) Järgnev näide on William Gibsoni romaanist „Neuromant”, milles kirjeldatud Case'i ja Molly suhte arenemine ühes odavas hotellitoas annab tunnistust mõlema väite kohta:

„Miks sa Hiltonis pole?”

Tüdruk vastas, sirutades käe taha ja võttes ta munad õrnalt sõrmede vahele. Ta masseeris ühe käega tema kaela, teisega teda hellitelles. Pükste nahk naksus tasa liikumise rütmis. Case vahetas asendit, tundes, et tal läheb vastu termovahtu kõvaks.

Peas tuikus veel veidi, kuid kaelast oli jäikus kadunud. Ta upitas end küünasnukkidele, kuid vajus samas tagasi padjale, tõmbas tüdruku allapoole ja lakkus tema rindu, väikseid jäigad nibud puudutasid ta lõuga. Ta leidis nahkpükste luku ja tõmbas selle lahti.

„Pole viga,” ütles tüdruk. „Ma näen.” Pükste jalastvõtmise kahin. Tüdruk rabeles veidi tema kõrval, kuni sai pükstest täiesti vabaks ja tõstis oma jala üle Case'i. Case puudutas tema nägu. Peegelklaaside ootamatu kõvadás. „Ära neid puutu,” ütles tüdruk. „Teeb sõrmejälgi.” (Gibson 1997: 30–31.)

Esteetilistel kaalutlustel ei ole seda kirjeldust pornograafiliseks pidada kõige õigem, ehkki kirjeldatud on teatud kehaosade suuremaks paisumist ja teiste tähenduslikku nullpunkti taandumist. Esimesed kaks lõiku sellest kirjeldusest on kahtlemata mõeldud lugeja erutamiseks, kuid sellest on raske välja lugeda (mitme)tähenduslikkust, mis teeks neist erootilised kehad. Erootilisteks kehadeks võib neid siiski nimetada sisse toodud katkeskuse asjaoludel. Sõrmejälgede kartuses langeb hetkeks erootilisuse tase esteetilise sümboolsuse ees, mis kiirgab vastu Molly näost ja eemaldatakse keelava lausungiga keha erootilisest tähendusmaastikust ning kuulutatakse väljaspoolt „tsooni” asuvaks.

Kõige parem näide tähendusi kiirgavatest esteetilisest kehast avaldub Bruce Sterlingi romaanis „Skismaatriks“, kus protagonist Lindsay asub läbirääkimisi pidama Geiša Panga, seksuaalteenuseid pakkuva bordelli juhiga tema privaatruumides:

Yarite istus ristijalu patjadel. Ta oli närtsinud vana mehh, kokkupigistatud huulte ja looritatud maopilguga. Ta kortsulist pead kattis kiivritaoline lakitud parukas, mis oli nõelu täis pikitud. Ta kandis nurgelist lilleustriga kimonot, mida toetasid tärgheldus ja tugipostid. Selles oli ruumi kolmele temasugusele.

Teine naine põlvitas vaikides, selg vastu parempoolset seinat, näoga aiapildi poole. Lindsay sai kohe aru, et ta on vormija.¹¹ Tõestuseks piisanuks ta hämmastavast ilust, aga teda ümbritses ka kummaline tabamatu sisendusjõu aura, mis hõljus ümbervormitute ümber nagu magnetväli. Ta geenid olid Aasia-Aafrika päritolu: pilusilmadega, aga tumedanahaline. Ta juuksed olid pikad ja kergelt kräsus. Ta põlvitas vaguralt pühendunud ilmel valgete klaviatuuride virna ees. (Sterling 2010: 43–45.)

Pealtnäha tavalise stseenikirjelduse vahel on pisteliselt edasi antud tähenduslikud üksused, mis oleksid reaalsuses arusaadavad ainult kirjeldatud maailma asustajatele. Nii on Lindsayle kohe selge, et klaviatuuride ees põlvitav naine on vormija. Vastandusena on kõrvutatud müstiline aura ja makrotasandil vaadeldav päritolu, mis on taandatud väikseima teadusliku vormiva üksuseni – geenini. Lugejale loetletud faktidele vaatamata on noorema naise keha tähenduslikkuse raudrüü läbitungitav ainult fookuse kandumise määral temalt *yarite*’le. Loodud reaalsuse lõhub ebafunktsionaalne toimimine:

Vana naine vakatas nagu mõtleks. Ta ilme oli väga vale. Ei olnud ühtegi tillukest alateadlikku suu- ega silmalauvõbinat või kõri liikumist, mis saadavad inimese mõtteprotsesse. Ta nägu oli enam kui rahulik. See oli liikumatu. [...] Vana naine istus vaikides, silmad klaasistunud. Süntesaatori puhtad tasased helid vaikisid äkki. Ruumis tekkis pinev vaikus. Tüdruk kõneles pehmelt oma klaviatuuride tagant. „See töötab, eks ole?“

Mees vaatas talle otsa. Naise vagurus oli maha koorunud nagu kosmeetikakiht. Ta tumedad silmad šokeerisid meest. Need olid täis avameelset kiskjalikku iha. Mees teadis kohe, et ta ei teeskle midagi, sest ta pilk oli väljaspool teesklust. See ei olnud inimlik. (Ibid.: 36–37.)

---

¹¹ Kommentaar: vormijate olemust olen selgitanud 3. peatükis.

„Naise” vagurus, mis kosmeetikahina maha koorus, ei tulenenud seega mitte tema keha näivast mitmetähenduslikkusest, vaid sellest, et *yarite*, peibutise ja kaitsekilbina kasutatud nukk ei funktsioneerinud. Metafoorsel viisil oli vana naine see kosmeetikakiht, mis ei reetnud näomiimika kaudu ühtegi mõtet.

Naturalistlik keha on pornograafiline keha ilma seksuaalsuseta. Sotsioloogias tähendab keha naturalistlikkus, et sellesama inimkeha võimalused ja piirangud defineerivad indiviide ja loovad niisugused sotsiaalsed, poliitilised ja majanduslikud suhted, mis iseloomustavad rahvuslikke ja rahvusvahelisi elu mustreid. (Shilling 2003.)

Ta sisenes koopasse, kus kasvutuled sumeda punase valgusega läbi gaasi läbilaskva membraani kumasid. Nora ruumi pääses koopast, sissepääsu tõkestas tema privaatse õhupuhuri puhisev kogu. Lindsay surus end väljahingamise ajal sellest mööda ja laksas tuled põlema.

Ruumi ümmargusi seinu katsid violetsed arabeskid. Nora magas.

Ta käsivarsi ja jalgu katsid juhtmed. Ümber randmete ja küünarnukkide, pahkluude ja põlvede olid klambrid. Palja naha all paistvad lihaserühmad olid musti müoelektroode täis pikitud. Käsivarred ja sääred liikusid vaikselt ja kooskõlas küljele, küljele, ette, taha. Ta seljal, lüüsisambalt hargnevate närvikimpude kohal, mügardus pikk seljakilp. (Sterling 2008: 88.)

Tsiteeritud lõik õigustab ennast kahest aspektist. Esiteks saab selle abil demonstreerida, et pornograafiline või vähemalt sügavalt seksuaalne või seksuoloogiline ei väljendu küberpungis alati keha kaudu, vaid võib olla edasi antud ka ruumipoetika abil. Antud juhul on ruumiks emaüsaga sarnanev botaanikaaeda meenutav kasvuala, kuhu Lindsay siseneb läbi metafoorse koopa. Sotsiaalseks, poliitiliseks ja majanduslikuks koondumispunktiks on Nora naturalistlikule kehale kinnitatud seljakilp. (Vt ka 3. peatükk.)

Igapäeaelulises reaalsuses, kus keha on transtsendentaalsete piirangutega ümbritsetud, on see vaid teiste tungide kestaks. Keha miimika, representeerimise ja manipuleerimise kaudu leiavad väljenduse seks, erootika ja armastus. Need on ühtaegu ühenduses, kuid samas ka eraldatud. Nad püüdlevad pidevalt iseseisvuse poole, esinedes vahel põimunult koos, mõnikord üht tühistades või teineteist välistades. Neist kõige looduslikum on seks, mille kultuuriline manipuleerimine tagab erootilise sublimatisooni. Erootika on vahend seksuaalse akti täitmiseks lisatähendustega, selle abil on nauding ja reproduktsioon tähenduslikult

eraldatud. Erootika on paljunemistungist lahutatud ja vabaks manipuleerimiseks kultuuri „ümber istutatud”. Erootika piiride kõige võimsamaks tähenduslikuks kategooriaks saamist takistab seesama seksi reproduktiivne funktsioon, mis ei lase erootikal muretult lihaliikkusele keskenduda. Ainult inimesed on teadlikud, et keha on surelik ja seks on inimkonna igikestvuse vahend. Inimese surelikkuse teadvustamisega kaotab seks taastamatult süütuse. Erootika korralduslikud strateegiad on läbi ajaloo üritanud seda siduda teiste valdkondadega, kartes selle iseseisvat jõudu, arvates, et see ei suuda iseseisva väärtusena eksisteerida. Kultuuriliste jõudude ümberpaigutamiseks on see seotud olnud kas seksi ja erootika või erootika ja armastuse tasandil. Tänapäeval seisab erootika aga omaette, olles iseenda põhjus ja põhjendus.

Üheks peamiseks erootika kasutajaks, vahest isegi kuritarvitajaks on peetud mitmesuguseid turundusjõude. Turundusjõudusid võib süüdistada ainult ilma süümepiinadeta olemasolevate ressursside ära kasutamises. Seos erootilise revolutsiooni ja teiste portmodernse kultuuri aspektide vahel peitub panoptilise sotsiaalse mudeli kokkukukkumises, s.t eelkõige korda loovate institutsioonide kokku kukkumises.¹² Nendeks on Foucault’ järgi industriaalsed tehased ja kutsealustel põhinevad sõjaväed. Panoptiline võim on sotsiaalse integreerumise ja normatiivse regulatsiooni üks peamisi strateegiaid korra tagamiseks. Suur osa inimesi on tänapäeval aga integreeritud pigem võrgutuse, reklaami ja vajaduse loomise kaudu kui poliisi, indoktrinatsiooni ja normatiivse regulatsiooni kaudu. (Zygmunt 1998: 22–23; 25.) Zygmunti väide erootilisest revolutsioonist, mida ta Foucault’ panoptiliste süsteemide kokkukukkumisega toetab, ei tundu aga paika pidavat. Selle heaks näiteks on Eesti, kus erootika vohamine on märgatav reklaamis, inimesi võlutakse hiliskapitalistlike turundusjõudude mõjul pigem võrgutusvõtete, reklaami ja „vajaduse” tekitamise abil, kuid väidetavalt sotsiaalseid väärtusi sisendav kutsealustel põhinev sõjavägi on jätkuvalt olemas.¹³

---

¹² Kommentaar: panoptisism (panopticism) on Michel Foucault’ raamatus „Distiplineeri ja karista” (*Discipline and Punish*) välja töötatud sotsiaalteooria, mis on rajatud Jeremy Benthami panoptikoni (*panopticon*) kontseptsioonile. Foucault’ järgi on teatud ringikujulised arhitektuurirajatised oma distiplineeriva omaduse tõttu võimu vahendid. Panoptilist stiili võidakse rakendada ka muudes avalikkudes või suletud asulates nagu nt kool või vangla, kus inividid on tihti pigem objekti kui subjekti rollis.

¹³ Kommentaar: vastamata jääb siinse töö huviorbiidist väljapoole jääv küsimus, millisel määral erineb industriaalsete tehaste võimustruktuur rohkem liigendatud samuti hierarhilisest korporatiivsest infoajastu töösootsiumist.

Sarnaselt erootikaga on armastus emotsionaalne-intellektuaalne superstruktuur, õilistades seksi rikkaliku tähendusega. Armastus on „seksuaalsete kehade mööduvuse ja nende reproduktsioonilise vastupidavuse opositsiooni ületamise kultuuriline koopia või rafineeritud sarnasus, mis saavutatakse seksuaalaktis.” (*Ibid.*) See definitsioon taandab aga kogu tähenduslikkuse seksile, ülistades armastuse superstruktuuri. Sellele vaatamata ei ole armastuse aluseks üksnes reproduktiivne funktsioon. Armastus ei ole „seksuaalselt loodud bioloogiline igavik”, selleks on reproduktiivne seks. Zygmunt eksib ühe kategooria lihtsustamise juures sellele liigse lisatähenduse andmisega, jättes arvesse võtmata platoonilise armastuse, homoseksuaalsed ja viljakusprobleemidega pered.

Jättes kõrvale armastuse heterogeensuse, tuleb nõustuda seisukohaga ja katsega defineerida seksi kui üht kõige primaarsemat postmodernistliku staatuse kehalikku väljendust. Peale selle, et seksuaalne nauding on kõige looduslikum, on ta ka kõige rahuldavam. Postmodernses esituses on seksuaalne tegevus keskendunud eelkõige orgasmile. Selle peamiseks eesmärgiks on aina tugevamate, varasemast võimsamate naudingute pakkumine. Nii jääb lõplik seksuaalne kogemus alati kättesaamatuks tulevikuviirastuseks. Sloveenia filosoof Slavoj Žižek on aga teistsugusel arvamusel. Tema arvates on „meie minades virtuaalne moment alati olemas. Näiteks mängides seksmänge. Rahulduse võimalikkus läheb arvesse tegeliku rahulduse pähe.” „Rahulduse annab sümboolsus”. „Idee, et sa võid seda teha, kuid ei teinud, annab sulle rohkem rahuldust kui selle tegemine tegelikult.” (Salecl & Žižek 1996: 246; Kelomees 2000: 93–94 järgi.)

Kõige tähtsamaks kehalikkuse väljenduseks võib pidada erootilisust. Postmodernse olukorra üheks tunnuseks on, et see silub aega ja surub lõpmatuseni laieneva aja voolu nüüdisaja kogemusse või tükeldab selle ennast alalhoidvatesse episoodidesse, mille igat osa tuleb läbi elada kui kaduva hetke intensiivset kogemust ja lahutada see mineviku ja tuleviku võimalikest tagajärgedest. Ballardilik kõikeõgiv olevik või “postmodernistlik surematuse dekonstrueerimine” – tendents eemaldada minevik ja tulevik – on võrreldav erootika eemaldamisega nii seksuaalsest reproduktsioonist kui ka armastusest. Erootika on vabalt liikuv. See on lahtine tähistaja, mida on võimalik ühendada lugematu hulga tähistatavatega. (Zygmunt 1998: 24–29.)

Seksuaalsus on kõikjal, see on ühekorraga tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud. Seksi ja seksuaalsuse esiletõstmine erinevates uurimustes, mis kirjeldavad tänapäeva ühiskondlikku olukorda, on viinud nn „seksualiseeritud kultuuri” mõiste tekkeni. See on kaasaegne

mõttesuund, mis arutleb seksuaalsete väärtushinnangute, mitmesuguse praktika ja eri identiteetide üle, mida iseloomustab sallivamate seksuaalsete hoiakute avalik esiletõus; seksuaalsete tekstide vohamine; uued seksuaalsed kogemused; nilbusi tõrjuvate reeglite, kategooriate ja regulatsioonide mõju ilmne katkemine; seksi ümbritsevate skandaalide, vastuolude ja paanika ligitõmbavus. Seoses seksuaalsuse kõikjalviibiva loomuga on tunnetatud teatavat paradigmatkriisi, mis väljendub selles, et vaatamata seksuaalsuse vohamisele on raske öelda, mida seksi või seksuaalsuse all silmas peetakse. Tänapäeval võib seks olla kehaväline kogemus, esitatud intiimselt väljaspool aega ja ruumi; see võib olla intensiivne kommunikatsiooniakt võõraste vahel; keha ja tehnoloogia siduv kokkupuude; representatsiooniakt, mida tarbijalikult toimetatakse sama kiiresti, nagu loodigi; identiteedi sõnastamise või lahtiharutamise vahend. (Attwood 2006: 2–3)

Hilismodernseid kultuure iseloomustab salliv suhtumine seksi, ehkki seks on pidevalt avaliku huvi fookuses ka moraalse konsensuse lagunemise ja seksuaalse kombekuse probleemide kontekstis. Seks on muutunud kodustatuks ja intiimseid suhteid erotiseeritakse, ehkki samal ajal on kalduvus kontseptualiseerida erootilisust kui individuaalset hedonismi vormi, mille juurde käivad episoodilised ja kohustusteta kohtamised ning autoerootika. Selles mõttes on nii hilismodernsed kui ka postmodernsed seksuaalsuse avaldused silmakirjalikud. Postmodernne silmakirjalikkus väljendub selles, et seks on kõikjal ja inimesed on hakanud sellega ära harjuma, sellest vaikselt väsides, samas on avalikkusel selle vastu skandaalide, vastuolude ja moraalse paanika vormis sügav huvi. Modernsed seksuaalsuse narratiivid on pealiskaudsed ja lineaarsed. Postmodernsed narratiivid on aga ebakindlad, varieeruvad ja eneseteadlikud.¹⁴ Postmodernse seksuaalse diskursuse stiilid on ironia, pastišš ja üleküllasus, väljendades niiviisi meie “teadvustatud” suhet seksuaalsusega ja meie teadmist sellest, kui võrd vahendatud see suhe on. (*Ibid.*: 4–5.)

Kirjeldatud „seksuaalses kultuuris” toimub pidev pornograafiseerumine ja demokratiseerumine. Esimene tähendab sellise olukorra tekkimist kunstis ja populaarkultuuris, kus pornograafia on pildiliste vihjetena iga päev nähtav, trükis ja meedias leiavad seks ja ilmselgelt seksuaalsed nähtused laia kõlapinda. Demokratiseerumine tähendab aga seda, et seksuaalsed representatsioonid, tooted ja teenused muutuvad üha kättesaadavamaks aina suuremale hulgal tarbijatest, uute kommunikatsioonitehnoloogiate

---

¹⁴ Kommentaar: üheks parimaks varieeruvaks ja episoodiliseks postmodernistlikuks narratiiviks seksuaalsuse ja keha kontekstis on küberseks. Vt täpsemalt lk 42–43.

arendamine seksuaalkohtumiste toetamiseks, asendamiseks ja rekonfiguratsiooniks on üha suurem osa inimeste igapäevaelust. Ühel ajal peavoolulise pornograafisatsiooniga laienes paralleelselt ka üleüldise kultuuri Brian McNairi tituleeritud „pornosfäär”. McNair kirjeldab avaliku ja privaatse ruumi piiri hägustumist, (nt televisiooni tõsieluvaatemängudes (*reality show*’des)); toimub liikumine „striptiisikultuuri” poole, mis on vaadeldav seksi tarbeesemelikustumise viimase staadiumina ja seksuaalse tarbijalikkuse laienemisena. (McNair 2002; viidatud Attwood 2006: 5–6 järgi.)

Seks on muutunud vaoshoitud väikekodanlikus klassifikatsioonis stiilseks. Seksuaalsuse kui identiteedi, hedonismi ja näitemängu tähistaja on välja kujunenud koos uute klassipositsioonidega. Hilismodernistlik hedonistlik seksuaalsus on seotud uue väikekodanlusega, mille liikmed töötavad representatsiooniküsimustega tegelevates turundus-, reklaami- ja moetööstus- ning meediaettevõtetes. Seksuaalsust vaadeldakse kui lõbu allikat, eetika asemel lähtutakse stiili ja esteetilika kriteeriumidest. Arthursi väitele tuginedes, et seksuaalne sallivus tähistab nii 70ndate ja 80ndate emantsipatsioonipoliitikat kui ka tarbijakultuuri materialistlikke prioriteete uues väikekodanliku boheemlasklassi sõnastuses, väidetakse et on toimunud liikumine alternatiivse seksuaalsuse poole, mis on striptiisikultuuris kergesti märgatav aktiivse naisseksuaalsuse kaudu. Selles klassis töötavad koos seksuaalne demokratisatsioon, naiste objektistamine, vabastatud seksuaalsus ja tarbijakultuur. Varasemalt seostati naisseksuaalsuse aktiivsus ja võim teatud halva mainega tähistajatega, mida üritatakse stiili ja maitseküsimuste näitlikustamisega ning pideva enesearendusega legitimeerida kui uut moodi naisseksuaalsuse stiili. (*Ibid.*: 9–10.) Naised pole niisiis hoolimata uuele seksuaalsusele omistatud esteetikast mitte ainult seksuaalsed subjektid ja tarbijad, vaid ka seksuaalsed objektid. Feministlikus diskursuses on seksuaalsete kujutluste levimine kultuuris „retroseksistlik”, mida võib mõista kui vaenulikku vastust feminismile, maskeerides ennast kui ironia või pastišš. Selle kohaselt võib märgata „meeste kultuuri” tekkimist, mis rõhutab meeshedonismi ja naisekshibitsionismi, on läbi põimunud seksistlike ja antifeministlike kommentaaridega, tundudes „seksikas”, kuid on tegelikkuses ainult „alibiga seksism”. Seksuaalsuse kujutamise esineb tekstuaalne eitus, mis defineerib ümber sugudevahelised võimushuhted kui stiliseeritud seksuaalsed vahekorrad, juhtides kõrvale tähelepanu tegelikust sugudevahelisest ebavõrdsusest. (*Ibid.*: 7.)

Selle teooria järgi töötavad nii retrospektiivsed kui fetišistlikud kujutlused seksismi maskeerimise huvides. Uurijad mõistavad neid ekslikult radikaalsena ja äärmuslikuna vale

rõhuasetuse tõttu, soovist uurida pigem seksuaalsust kui soospetsiifikat ja populistliku kalduvusega populaarkultuur pigem omaks võtta kui seda kritiseerida. See põhjendaks, miks küberpunk võib olla „varjatult” feministlik kirjandus. Keskenduti seksuaalsusele, kui tegelikult oleks tulnud uurida soospetsiifikat. Retro ja fetišlikud kujutused varjavad seksismi. Tegu pole seega mitte ainult ekstrapolatsiooniga, vaid ka populaarkultuuri kriitikaga. Naistele pakutakse piiratud ja esemestatud pilti aktiivsest naiselikust seksuaalsusest, selle asemel et pakkuda feminismi nõutavaid uusi väljendusviise ja erootilist tegevust. Sama võis kehtida ka küberpungis, ehkki lugejaskond koosnes peaaesjalikult meestest. Feministlikust vaatepunktist on seksuaalset diskursust aga lihtne ülearu lihtsustada ja vähendada muutuste tähtsust.

Tänapäeva Lääne ühiskonnas on üha laiemalt levinud arusaam seksist ja seksuaalsusest kui eneserahuldusmehhanismist. See autoseksuaalsus on seksi keskme nihkumine reproduktiivselt funktsioonilt individuaalse kogemuse, enese poole. Individuaalsus on seotud "plastilise seksuaalsusega", mis näitab identiteedi mõjutatavust. See tähendab, et seks muutub individuaalsete soovide ja enesenarratiivsuse küsimuseks. Seksuaalsus on detsentraliseeritud, paigast nihutatud, muutes ebastabiilseks sotsiaalse ja isikliku tähenduse. Selle dislokatsiooniga kaasneb varjatult mõndagi, sest et seksuaalsus on jätkuvalt keha, enese-identiteedi ja sotsiaalsete normide ühenduspunkt. See nihe on suhete vormides kesksel kohal. Ühelt poolt toimub tänastes suhetes liikumine "episoodilise" seksuaalsuse poole, mida seostatakse intiimsuse meheliku vältimisega. Seda iseloomustab seksi instrumentaalne käsitlemine ja seksuaalse käitumise justkui sunduslik väärtustamine, mida väljendatakse episoodiliselt. Samas otsitakse uusi intiimsuhteid, mis ühendaksid armastuse ja seksuaalse naudingu – ning seda omistatakse üldiselt naistele. Selline "puhas suhe" on "isikliku elu prototüüpne vorm", mis põhineb demokraatlikul enesehuvil. Suhtesse astutakse suhte enda pärast ja see kestab, kuni mõlemad osapooled saavad sellest teatud otsitud rahulduse. (Attwood 2006: 12.) Esimese seisukohaga võib nõus olla. Tänapäeval laialt levinud juhusuhted, pimekohtingud, pornograafia ja seksimänguasjadele keskendunud autoerootilised rahuldusvormid, *pick-up*-kunstnikud, kommertsialiseeritud seks ja küberseks keskenduvad ühel või teisel moel seksuaalsuse episoodilisusele, taandades kommunikatsiooni pidevalt korduvatele fraasidele ja käitumisvormidele. Samas ei ole teises seisukohas midagi uutset. Armastus ja seksuaalne nauding on ajalooliselt kaua ühenduses olnud ning mõte, et mõlemad osapooled defineerivad suhte kasulikkuse sellest saadud vajaduste ja soovide rahuldatavuse järgi, on kirjas juba platonlikus armastusekäsitluses.

Mõlemale muutusele on varasemast erinevalt omane suhete muutumine eelkõige ajutisteks ja konditsionaalseteks nähtusteks. Suhtesse on kerge astuda ja sealt on kerge väljuda, otsesed inimestevahelised sidemed muutuvad üha lõdvemaks. Individuaalsele armuelule on omased pikaajalise suhte laadsed või vabamas vormis haprad episoodid, mida iseloomustab tarbijalik tundelaad. Postmodernsete subjektidena mõistetakse meid kui oma seksuaalse kogemuse tarbijaid; me ootame, et meid kergesti erutataks ja kohe rahuldataks. Omamistahe sunnib pidevale liikumisele, vaatlema, otsima ja võrdlema uusi investeeringuid. Seega on meie investeeringute enda väärtus madal, "vedel armastus" on pideva ebakindluse allikaks. Teadlikkus sellest olukorrast muudab meid veelgi ebakindlamaks, sest teame ka seda, et teiste jaoks oleme samasugused rahuldust pakkuvad tarbeesemed.

Varem rääkisime erotismi eraldiseisvast staatusest, nüüd aga omandab seks ja seksuaalsus koos erootikaga aina vabama vormi. Armastuskogemus on postmodernses kultuuris lamedaks muudetud ja killustatud, see saadakse stabiilse suhte asemel pigem armuafäärist. Vabalt "liikuv" seksuaalsus tähendab ka, et seda võib ühendada ükskõik mis teise ainese, emotsiooni või tegevusega. (*Ibid.*: 13.)

2.1.1. Kehastatus/kehatus

Kehastatus viitab viisile, kuidas objektkeha aktiivselt kogetakse, toodetakse, säilitatakse, ja/või transformeeritakse subjektkehaks. Inimene ei asusta staatilist keha, vaid on kehastatud muutlikus ja arenevas olemise protsessis. Selline on arusaam kehast ja kehastatusest interaktsionistide seisukohalt, mille põhiteesiks on keha interaktiivsus. Pidevas interaktsioonis olles avaldub keha mitme tüübina, mida võib tinglikult nimetada peegelpiltkehaks, dramaturgiliseks kehaks, fenomenoloogiliseks kehaks, sotsio-semiootiliseks kehaks ja narratiivseks kehaks.

Enda "minast" saab kujutlusi luua ja neid peegeldada ainult teiste imaginaarsest perspektiivist. Eristatakse kolme põhilist elementi: enda väljanägemise/olemuse ettekujutus teise inimese jaoks; ettekujutus teise hinnangust sellele kujutlusele; vastusena mingisugune enesetunnetus, nagu uhkus või alandustunne. Ettekujutused, mis inimestel teineteisest on, vastavad ühiskondlikele faktidele. Kehade vaatlus on refleksiivne tegevus. Kui teiste kehasid vaadelda, toimub tahes-tahtmata tõlgendusprotsess. Samamoodi kujutavad teised ette seda, mida vaadeldav näeb ja tunneb, võttes kokku peegelklaasi peegeldused eri suundades.

Refleksiivsus on kehastatuse tähtis osa ja kehastatust tuleks mõista kui üht refleksiivsuse vormi.

Dramaturgiline keha on sotsiaalsesse praktikasse sisestatud. Selle kohaselt tuleb inimkeha igapäevaelus pidevalt ja süstemaatiliselt toota, säilitada ja esitada, seepärast on keha kõige parem mõista kui võimalikkust, mis realiseeritakse ja aktualiseeritakse mingis reguleeritud sotsiaalses praktikas. (Waskul & Vannini 2006: 6.) See tähendab, et inimesed loovad oma keha, tehes pidevalt valikuid. Keha analüüsidest lähtutakse selle valdajast, tema "liha" pakub kollektiivselt toodetud tähendusele kinnituspinna. Kehade tootmise ja säilitamise viisid ei peitu aga mitte kinnituspinnas, vaid taanduvad tihti sotsiaalsele tasandile. Goffmani sõnul ei tulene keha tähendus mitte selle valdajast, vaid kasutaja tegudest, olles genereeritud nendest sündmustest, mida pealtnägijad on tõlgendanud. Etendatud stseen paneb publiku omistama teatud keha etendatud karakterile, aga see omistus (keha) on stseeni produkt, mitte selle põhjus. (*Ibid.*: 7.)

Keha on seega midagi, mida inimesed teevad (loovad) ja kehastatus väljendub inimeste tegevuses – mitte lihalisuses. See on aktiivne protsess, mille käigus keha realiseeritakse ja tähenduslikuks tehakse. Realiseerimisprotsessis toimuvad ekspressiivsed ja impressiivsed väljenduslaadid, mis on sarnased peegelpiltkeha retoorikaga. Spencer E. Cahill väidab, et meil on kaks keha: avalik ja privaatne. Avalik keha allub manipulatsioonile kergemini ning läbib sotsiaalses suhtluses suuremaid muutusi. Avalik keha „luuakse”, ent privaatne keha on midagi loomulikumat, ehkki võib sotsiaalse suhtluse kaudu omandada „varju hoidumise” eesmärgil sama palju „loodavaid” kattekihte. (*Ibid.*) Privaatsed ja avalikud kehad ei pruugi aga teineteisest kuigi palju erineda, sest kasutatakse ikka samu representatsioonitehnikaid – varjamist ja eksponeerimist.

Fenomenoloogia rajaja Edmund Husserli meelest oli keha „orientatsiooni „nullpunkt”. (Husserl: 1893/1917: 315; viidatud Waskul & Vannini 2006: 8 kaudu.) Kehastatud teadvus on kogu kogemuse aluseks, referentsi algpunkt. Keha pole asetatud mitte abstraktsusesse, vaid ajalisel ja ruumilisel konkreetse praegusesse. Fenomenoloogilise keha valdajad on teadvustatud, pragmaatilised isikud. Fenomenoloogiline lähenemine kehale ja kehastatusele tähendab subjektiivsete kogemuste, arusaamade ja „maailmade” uurimist. Suhtele keha ja maailma vahel lähenetakse selle distsipliini kontekstis kahel vastuolulisel viisil. Ühelt poolt on fenomenoloogilisele kehale iseloomulik somaatiline kohalolu – ühiskonda ja sümboolset korda konstateeritakse läbi keha. Teisalt iseloomustab modernse maailma fenomenoloogilist

keha kehaline puudumine – töö tähtsustamine ja tulemustele orienteeritus suunavad inimesi kehaväliste eesmärkide suunas. Fenomenoloogia võib tähtsustada seega nii praktilist, somaatilist kui ka ihulist keha või väita, et keha on inimeste enesetunnetuse juures tähtsusetu. Keha on fenomenoloogilises käsitluses eelkõige ühenduslüli "mina" ja ümbritseva maailma vahel. (*Ibid.*: 8–10.)

Sotsio-semiootilise kehakäsituse järgi kannab keha endas kultuuri jälgi. Kohe kui keha mingi diskursuse objektiks saab, omistatakse sellele läbi diskursiivse ja materiaalse korra sümboolne tähendus ja väärtus – kasutusväärtus, väärtus märgina ja vahetusväärtus. Kehade tähendused on seega konstitueeritud seoses keha asetusega tähistajate süsteemis, kuid sellise tähenduse rajamine jääb üksikasjalikult pigem inimestevahelise suhtluse kui struktuuriliste suhete saaduseks. Sotsio-semiootilise interaktsionismi seisukohalt ei ole keha ilma refleksiivse või agentse "endata". Läbi keha ei väljendata ainult subjektiivsust, vaid ka objektiivsust, sest erinevad see, kuidas teised meid näevad ja kuidas me ise ennast näeme. Sotsio-semiootilised kehad asuvad sotsiaalse struktuuri keskmes, mis on ehitatud kehastatud ebavõrdsuse ümber. Keha, olles allutatud erinevatele esemelikustamise protsessidele, omandab ise eseme staatuse, saades füüsiliseks kapitaliks. Kõrge füüsilise kapitaliga kehad peegeldavad oma võimu teistele kehadele, mis üritavad eelmiste välimust ja käitumist imiteerida. (*Ibid.*: 10–12.) Charles Sanders Peirce on püüdnud keha klassifitseerida kolmikjaotuse järgi, mis käsitleb keha vastastikseoselistest positsioonidelt: keha kui märgisüsteem, mis esindab tähenduste hierarhiaid ja ühiskonna diskursiivset korda, keha kui objekt, nii endale kui teistele, kuid ka subjekt seostes iseenda ja teistega, ja keha kui meel ning tõlgendaja (*ibid.*).

Narratiivil on üldistuslik, tähendusi ületav jõud. Waskul ja Vannini toetuvad Douglas Mason-Schrocki seisukohale, et lood annavad meile sidususe ja jätkuvuse tundelaadi. Autorid pooldavad seisukohta, et narratiivid ei ole vabalt liikuvad ja alluvad kultuurilisele, subkultuurilisele ja institutsioonilistele diskursustele, mis on eelkõige seotud grammatikaga. Narratiivne keha on asetatud lugudesse, mida endale ja teistele nii oma kui teiste kehast räägitakse. Narratiiv on subjektiivsuse vormimise vahend ja diskursiivse heitluse koht enesekohaste narratiivide ja institutsionaalsete diskursusete vahel, mis raamistavad meie kehastatud subjektiivsust. Lisaks toimub vastandus ka sümboolse maailma (mina maailma) ja füsioloogilise maailma (kehalise maailma) vahel.

Küborgi läbikukkumine postsoolisuse ikoonina on seotud kehalisuse eitusega. Selle asemel, et dekonstrueerida vanad binaarsed opositsioonid – inimene/masin, loodus/kultuur ja mees/naine

– nagu Haraway utopistlik küborgidiskursus seda ette kujutas, toetuvad küborgid pigem täielikult vabastava potentsiaali huvides oma kehade tehnoloogilisusele, luues uued ranged binaarsed vastandused.

Van der Schyff väidab, et küborgse keha ihulisuse eitus on keerukam ega taandu ainult orgaanilise keha kõrvaleheitmisele. Tema arvates peitub küborgsete figuuride võime ennast ihulisel ja tehnoloogilisel tasandil ümber konfigureerida tehnoloogia sisemises kehatuses. Oma argumentatsioonis toetub van der Schyff N. Katherine Haylesi väitele, et posthumaanset konditsiooni iseloomustab informatsiooni kehalisuse kaotus ja eraldatus materiaalistest vormidest. Informatsiooni kehatuse tähendab tema võimet süsinikul põhinevate orgaaniliste komponentide ja silikoonil põhinevate elektrooniliste komponentide vahel vabalt liikuda. (Van der Schyff 2010: 57.) Informatsioon omandas suuremal määral kehatu vormi, kuid on mitmete korporatsioonide ja institutsioonide kontekstis jäetud materiaalistesse vormidesse kinni, sest informatsioon on tänapäeval eelkõige kasumi teenimise allikaks ja seda ilma kindla tsentrumita. Informatsiooni ilma keskse kehatu levitada oleks sama mis võimu vaba jagamine. Argumendiga informatsiooni kehalisusest ja kehatusest liitub ka vaidlus küsimuse üle, kas hiliskapitalistlikus ühiskonnas eksisteerivad erinevad klassid. Ilmselgelt on rahalised vahendid, olles võib-olla kõige paremad näited materiaalsusest üldse, seotud võimu koondumise ja hankimisega, mille üheks lahutamatuks osaks on ümberkäimine informatsiooniga.

Informatsiooni mõistmine kehatuna on Haylesi järgi küborgse keha konstrueerimise eeltingimuseks. Kehalisusetus on seega masina ja inimintellekti küborgiks ühendamisest vanem nähtus. Van der Schyff mõistab paratamatusena, et küborgsed kehad on seepärast automaatselt kehatud. Ta näib nõustuvad Haylesi väitega, et posthumaanses konditsioonis ei ole absoluutset eraldusjoont kehalise eksistentsi ja arvutisimulatsiooni, küberneetilise mehhanismi ja bioloogilise organismi, robotteleoloogia ja inimeesmärkide vahel. (*Ibid.*: 58.) See tähendab, et argumendist järeldatav tulevik toob kaasa virtuaalse reaalsuse kõrgetasemelise identsuse reaalse eluga. Küberneetilised mehhanismid ja bioloogilised organismid muutuvad teleoloogiliselt inimestega sarnaseks, omandades kimäärse arusaama reproduktsioonist ja eksploratsioonist koos negatiivsemate omadustega nagu eksploatatsioon ja dominatsioon, alludes seega singulaarsuse teooriale.

Van der Schyff arvab, et kui pidada kehatamatus troopi küborgse keha konstruktsiooni eelduseks, siis ei lase küborgsed figuurid tehnoloogial keha kui sellist muuta, kuid

võimaldavad tehnoloogiat mõista pigem kui midagi, mis ületab keha. (Van der Schyff 2010: 58.) See võib tõepoolest paika pidada, kuid kui küberneetiliste mehhanismide ja bioloogiliste organismide teleoloogia peaks tõepoolest piirituseta ühte sulama, siis muutuvad tehnoloogilised produktid singulaarsuse kontekstis pigem veelgi kehastatumaks. Sõltuvalt abstraktsiooni tasemest on informatsioon ikkagi kehatu, kuid kõige jälgitavamal viisil toimuks programmide, masinate ja teadlike entiteetide ühtesulamine. (Vt nt *ibid.*: 83–96.)

2.1.2. Transtsendentaalsus

Küsimused transtsendentaalsusest on tihedalt seotud küsimustega kehastatusest ja kehatusest ning nende pakutavatest võimalustest. Küberpunkkirjanduse üks peamisi transtsendentaalsuse väljendusi on erinevate virtuaalsete reaalsuste kirjeldamine, milles on teadvus vahendatud kas kehastatud või kehatul kujul. Kehastatud juhtudel esindab kasutaja virtuaalset kujutist tihti avatar, mis võib vastata kasutaja füüsilisele reaalsusele või olla totaalselt teisenenud. Virtuaalset reaalsust iseloomustab läbiv usk selle vabastavasse jõudu, mis laseb inimestel selja taha jätta kehastatud identiteedi kitsendused ja geograafiliselt kehastatud ruumi piirangud, pakkudes võimalusi informatsiooni vahetamiseks ja suhtlemiseks teistega mittehierarhilisel viisil. Ihulisus saab seega igasuguse tähendusliku kehastatud kogemuse ontoloogiliseks eelduseks.

Van der Schyff demonstreerib mitme autori seisukohtadele tuginedes, et ennast virtuaalse agentina või küberisiksusena esitades eksperimenteerivad inimesed oma identiteediga traditsioonilisi piire ületades. Keha ja identiteedi uute kontseptsioonide uurimine teeb igapäevasemalt ihulisuse eraldamise tehnoloogilisest aina raskemaks. Asustatud kehade igapäevane reaalsus on valdavalt tehnoloogia abil vahendatud, teiste meediumide hulgas e-posti, raadio, televisiooni, videokonverentside, võrgu-uudisteraportite ja videote kaudu. Kui ihulisuse ühendamise tehnoloogiaga tähendab kehastatuse kustutamist, siis samas tähendab kehastatuse kaotus omakorda kartesiaanliku dualismi kordamist. Seega moodustub küsimus, kuidas kujutada tehnoloogiliselt transformeeritud kehasid ilma vanade, soostereotüüpide juurde naasmata, mis on assotsiatsioonilise mõistuse-keha dualismiga. (Van der Schyff 2010: 98–99.)

Küberruumi kirjeldati interneti alguspäevil kehatuse troobi abil, mis hõlmas keha "siinpool" arvutiekraani, ja kehatut, tekstuaalset või graafilist kogemust kuskil määramatus ruumis sealpool ekraani. Näiteks kirjeldab Neuromant küberruumi kui kehatut utoopiat, kuhu saab oma kehatu teadvuse projitseerida. Seega väidetakse, et oleks vale võrrelda virtuaalse ja füüsilise eristust mõistuse-keha eristusega, sest küberruumi kasutaja virtuaalne "kohaololu" ei ole lihtsalt kehatu teadvus, vaid pigem teistsugune viis kontseptualiseerimaks suhet inimkehasse. Uued virtuaalsed maailmad on markeeritud aina suurema kehastatusega. Sims Online, Facebook jt virtuaalselt reaalsed keskkonnad või kommunikatsioonivõrgud pakuvad autori arust kehastatud viise, kuidas ihulisi, soolisi kehasid küberruumis representeerida. (*Ibid.*: 99–100.)

Shariann Lewitti lühijuttu "A Real Girl" analüüsid, milles keskendutakse peamiselt probleemile, kas on võimalik luua ainult virtuaalsuses eksisteerivat suhet, jõuab van der Schyff eitavale järeldusele. Seda eriti juhul, kui üks osapooltest saab eksisteerida ainult virtuaalsuses, s.t ta ei ole võimeline kehastatud reaalsuseks. Järelikult eeldab päris suhe kehastatud kogemusi, nagu partneri perekonnaga kohtumist ja kahekesi koos vananemist, milleks virtuaalsuses eksisteerivad tehisintellektid võimelised ei ole. (*Ibid.*: 104.) Virtuaalses reaalsuses on valusalt esil erinevuse küsimus esitatava iseloomu ja reaalse keha vahel. Eluliseks näiteks sellest oleks olukord, kui kohatakse kedagi virtuaalses reaalsuses ja hiljem reaalsuses. Virtuaalses reaalsuses püsib seega teatud illusioon või teadmatuse salapära, mis reaalsuses valusasti maha kistakse.

Varajane Internet ja arvutivõrgud olid köitvad, sest pakkusid inimestele teatud vabadust füüsilise keha piirangutest ja probleemidest. Neid varajasi virtuaalseid reaalsusi analüüsid leiab van der Schyff, et füüsilise keha puudumine nendes reaalsustes paneb inimesed taasesitama samu soorolle, mis on juba olemas kartesiaanlikus dualismis. Liberaalsest perspektiivist võetuna näitab soo ja seksuaalsuse teoreetiline agentsus küberruumi millenagi, kus astutakse üle traditsiooniliste soo ja seksuaalsuse rollipiiride ja esitatakse neile väljakutse. (*Ibid.*: 106.) Virtuaalne reaalsus võimaldab seega inimestel eksperimenteerida uute soo-omadustega ilmestatud identiteetidega ja seksuaalse rollimänguga. Kusjuures sooline identiteet ei ole tingimata füüsilise, soo-omadustega keha ekvivalentne tulemus. Soo etendamise ulatus sõltub virtuaalses reaalsuses ainult kujutlusvõime ulatusest. Vaatamata nendele võimalustele tuleb täheldada virtuaalse reaalsuse võimetust pakkuda traditsioonilistest soorollidest ja seksuaalsustest üleolevat, transtsendentaalset uuenduslikkust.

Seda peegeldab juba ainuüksi fakt, et kehastatud reaalsuses ei saa olla sooliselt neutraalne. Soolist neutraalsust tajutakse automaatselt maskina, sest soolise isikuna oodatakse, et ka teistel on kindel sugu.

Alates esimestest virtuaalreaalsuse keskkondadest on füüsiline keha aina suuremal määral virtuaalsesse maailma integreeritud. Emotikonide või naeratuste kasutusele võtmine võib tähendada keha taassisestust varajase virtuaalsuse kehatusse tekstuaalsesse ruumi. Emotikone võib mõista kui kompleksseid kogemusevahetusi füüsiliste ja imaginaarsete kehade vahel. (Karlien van der Schyff 2010: 109–110.) Seega kalduvad virtuaalsed reaalsused ja tekstipõhised kehatud kommunikatsioonivahendid taas keha representatsioonide ja keha miimika väljendamise suunas. Varased virtuaalsused olid rõhuvad ning kippusid patriarhaalseid soorolle kordama vaatamata oma kuulutustele rekontseptualiseerida vabalt voolav soolisus.

Varem nähti ekraani kui eraldusjoont, eemalepääsuvõimalust füüsilise maailma elulistest probleemidest, mitte nende põhjustajat. Tänapäeval võib virtuaalne ruum põhjustada päriselulisi probleeme, kui liikudes edasi imaginaarsest avatarist representeerida oma reaalselt persooni või kehalisust. Läbi mängude võivad virtuaalne ja ihuline maailm astuda lähestikku kontakti. Seoses populaarse virtuaalse mänguga *Second Life* on FBI uurinud juhtumeid alates lasteporno müümisest kuni rahapesu, pettuste, maksudest kõrvalehoidmise ja identiteedivargusteni. Virtuaalsust kasutavad enda huvide ja toodete reklaamimiseks ka muusikud, kujundajad, sportlased ja poliitikud. Virtuaalse tutvuse põhjal on inimesed sõlminud ka päriselulisi abielusid. (*Ibid.*: 120–123.)

Mis juhtub siis, kui inimesed märkavad, et virtuaalne elu on samasugune nagu reaalne elu? Kas köitvus jääb ja inimesed tahavad virtuaalset elu alustada n-ö puhtalt lehelt, või tajutakse virtuaalset elu kui midagi lihtsamini organiseeritavat, midagi, millel ei ole otseseid tagajärgi reaalsele "päris elule"? Virtuaalses keskkonnas võidakse veeta isegi rohkem aega kui reaalsuses. Van der Schyff väidab paaril korral, et tänapäeva internetikasutajad sisenevad oma ihulise keha graafilise representatsiooniga virtuaalsesse maailma aina suuremates hulkades, mängides tegelasi, kes kannavad nende päris nimesid ja sarnanevad oma kontrollijaga igas mõttes, samal ajal kui nende virtuaalne kogemus tihti tee tagasi nende reaalsesse ellu leiab (*ibid.*: 115; 126). See väide on osalt õige. Võib nõustuda sellega, et teatud virtuaalne kogemus jõuab tagasi reaalsesse ellu, ja sellega, et aina suurem osa inimestest kasutab erinevaid virtuaalseid keskkondi, kuid ilma igasuguse tõestuseta on väidetud, et aina suurem hulk

inimesi kasutab omaenda nime ja loob oma virtuaalse avatari võimalikult endasarnasena. Karlien van der Schyffil puuduvad peale paari hästi tuntud näite igasugused laialdasemad andmed nende muutuste ja oma väidete kinnitamiseks. Ehkki väga detailselt on tõestatud, et virtuaalsusel ei ole seda transtsendentaalset jõudu, mida arvati olevat, eriti traditsiooniliste soorollide ja seksuaalsuse ületamisel, võib virtuaalse reaalsuse võlu siiski peituda asjaolus, et kasutajad saavad ennast oma avatari kaudu ümber kujundada ja uuesti luua, kõrvaldades oma ihulise keha puudused.

Esimeste virtuaalsete reaalsuste maine 1980ndatel oli kui midagi hüljelikku, ohtlikku ja hävitavat. Sama maine on mitmesuguses praktikas ja perversioonide tõttu edasi kandunud ka tänapäeva. Virtuaalses reaalsuses on valusalt esil küsimused lastepornograafia müügist ja vägistamisega rollimängudest. Puhtalt rollimängulisest positsioonist rääkides on vägistamine seksuaalne mäng, narratiiv kus eeldatakse "naissoost" osapoolle nõusolekut, kuigi öeldakse ei. (*Ibid.*: 138.) Van der Schyffi arvates on see häiriv, kuid veelgi häirivamad on stseenid Mark Neveldine'i ja Brian Tayloriga 2009. aasta filmist *The Gamer*, kus kehaline transtsendentaalsus sarnaneb „Neuromandis” kirjeldatuga. Raha teenimise eesmärgil võivad inimesed lasta sisestada oma kehasse nanoidid, mis loovad ajus kas edastava või vastuvõtva võrgustiku ja võimaldavad teistel kasutajatel nende keha üle kontrolli võtta, kuid on toimuvast teadlikud. Ehkki reaalsuses ülimalt ohtlikud kujundid, leian et virtuaalset reaalsust ei ole mõtet tänapäevase tehnoloogia taseme juures üle romantiseerida ja kuhugi reaalsuse tasemele kergitada. Samuti ei ole mõttekas võrrelda inimeste seksuaalseid kalduvusi virtuaalsete maailmade vabaduse aspektiga ja väita, et probleemid vähendavad kõigi jaoks virtuaalse reaalsuse liberaliseerivat jõudu. Valikud, millest osa võtta, on jätkuvalt kasutajate käes.

Samad seksuaalsed tendentsid eksisteerivad ka reaalsuses – miks virtuaalsuses sellest nii suur number teha? Vastab tõele, et isegi kui neid reaalsuses piirata ja tõkestada, siis nende üleüldine praktika jätkub, kui virtuaalsuses on nende vohamine lubatud. Siiski oleks seda sellisel juhul vähem märgata. Leian, et on võimatu põgeneda reaalse ühiskonna suundumuste eest, olgu need siis seksuaalsed või soolised, sellepärast, et uus mõeldav reaalsus peaks olema noovumlik. Nii kaua kui virtuaalsuses püsivad samad fantaasiad ja kalduvused, mis reaalsuses, nt naiste objektistamine, siis ei ole naised ja ka geid huvitatud virtuaalse seksuaalsuse kujutamises "kaasarääkimisest". Seega mingit transtsendentaalset ületamist postsoolises perspektiivis ei ole veel toimunud. Samuti on see veel üks põhjendus, miks küborgidiskursus on praeguseks läbi kukkunud.

Jaak Tomberg on argumentatsioonis postkognitiivse seisundi ruumilise aspekti üle Jean Baudrillard'i seisukoha asjadevahelistest suhetest kokku võtnud:

...iseloomult projitseeriva, imaginaarse ja sümboolse universumi kirjeldus vastas ikka veel objekti staatusele subjekti peegeldusena, ning see omakorda „peegli” ja „stseeni” imaginaarsetele sügavustele: oli olemas kodune stseen, seespoolne stseen ja (avaliku aegruumiga korreleeruv) privaatne aegruum. Subjekti ja objekti ning avaliku ja privaatse vahelised opositsioonid ikka veel kehtisid. (Baudrillard 1999: 126; viidatud Tomberg 2004: 33 järgi.)

Kahtlemata on koduse, seespoolse ja privaatse sfääri olemus kommunikatiivsete väikeseadmete tõttu muutunud ning piirid nende alade vahel on ähmastunud, kuid kehalise refleksiivsuse vaatepunktist on ka oluline, et Baudrillard täheldab muutust refleksiivsuses, nimelt objekti teatavad autonoomiat seoses subjektiga.

„Peegel” ja „stseen” on tarbimisühiskonnas asendunud „ekraani” ja „võrgustikuga”, peegli ja stseeni peegeldava transtsendentsuse asemel on nüüd pind, mis ei peegelda – see on kommunikatsiooni sujuv, operatiivne pealispind. See, mida projitseeriti psühholoogiliselt ja mentaalselt ning mida elati maailmas läbi kui metafoori, kui mentaalset või metafoorset stseeni, projitseeritakse nüüdsest alates ilma igasuguse metafoorita otse reaalsusse, absoluutsesse ruumi, mis on ühekorraga ka simulatsiooniline ruum (ibid.).

Karlien van der Schyff leiab, et Baudrillard'i väide, et „ekraan” hakkab asendama füüsilise maailma „stseeni” on ainult osaliselt tõsi. Väide, et „peegel” ja „stseen” on asendunud „ekraani” ja „võrgustikuga” leidis väljenduse 1987. aastal, mil virtuaalne ruum kujundati ümber kui kehatu utopia. Baudrillard kommenteerib selle aja populaarset kalduvust „hüljata” päris maailma kriisid simuleeritud, virtuaalse utopistliku ruumi kasuks. Ehkki paljud inimesed, kes leiavad küberruumis teatud lohutust, on selle tendentsi kinnitajaks, on virtuaalsuse ruumilised omadused taas muutumas. Kui kord oli arvutiekraan piiriks füüsilise maailma ja kehatu virtuaalse utopia vahel, siis rohkem kehastatud virtuaalsete maailmade ebamäärane loomus tähendab, et „ekraan” ja „stseen” on nüüd võrdselt esil. „Ekraan” võtab osa „stseenist” ja „stseen” „ekraanist”. (Van der Schyff 2010: 125.)

Tomberg jõuab postkognitiivsete küsimuste analüüsis järeldusele, et tegelikkusel on jõuline virtuaalne kvaliteet ja reaalne on läbistatud fiktiivsest, täheldades virtuaalsuse imbustumist

reaalsesse maailma, nii et see muutub simulatsioonitaoliseks. „Postkognitiivsel (seesmise tunnetuse või ühtse mina järgsel) tegelikkusel on jõuline **virtuaalne kvaliteet**; materiaalne on siin tugevalt läbistatud ideoloogilisest ning – mis käesoleva uurimuse ja praeguse aja ekstrapolatiivse kirjutamise seisukohalt kõige olulisem – **reaalne fiktiivsest**.” (Tomberg 2004: 36; autori rõhutus.) Ehkki see on tõene, toimib virtuaalsete reaalsuste olemasolul ka vastupidine protsess, kus varem ainult reaalsele kehastatud maailmale omased probleemid ja nähtused kanduvad nüüd ka virtuaalsusesse, s.t et ka fiktiivne on tugevalt läbistatud reaalsest.

Jättes kõrvale küsimuse, kas kasutaja otsustas luua avatari, mis teda ennast kujutab, tekib uus küsimus: kelle perspektiivist lähtuvalt luuakse virtuaalne „stseen”, mida „ekraanil” kujutatakse? Van der Schyff otsib vastust sellele küsimusele N. Katherine Haylesi väite kaudu, et vaatepunkt (POV – *point of view*) on kui positsionaalne marker, miski, mis ei tulene tegelasest, vaid sarnaneb panoraamvõttestikuga, mida võib pidada kehastatud kontrollija POV-ks. Vastavalt Haylesi seisukohale ei lähtu vaatepunkt tegelasest, vaid ta *on* tegelane. (Hayles Posthuman: 37–38.) Probleem Haylesi seisukohaga on sarnane Baudrillard’i omaga, nimelt käsitleb ka Hayles kehatut virtuaalsust. Tänapäeva kehastatud virtuaalsuses eksisteerib ka avatari või kontrollitud tegelase POV, mis üritab viia kehastatud kontrollija tegelase kehaga samasse ruumi, panna nad mõlemad nägema samu asju, kuid ei „kustuta” reaalsuses asuvat keha. Van der Schyff üritab kirjeldada olukorda kus „stseenis” oleva inimese kehastatud teadvus ja „ekraanil” olev avatar moodustavad ühtse terviku. Ehkki nõustun tema edasiste põhjendustega, tuleb mainida, et „ühtse terviku moodustumine” on ainult taotluslik. Ühendus reaalse keha ja virtuaalse keha vahel on kogu aeg olemas, seega ei muutu kasutaja kunagi kirjandusest ja filmidest tuntud vaimuks masinas. Seega võib küberruumi külastamist tõlgendada kui teadvuse liikumist "läbi" voolava ekraanibarjääri ja virtuaalse ruumi *kehastamist*, mitte enam keha ületades, vaid taassisestades füüsilise keha virtuaalsesse maailma. (*Ibid.*: 127–131.) Luuakse transtsendentaalsuse illusion; ennastunustavalt tundub, et keha ei ole enam vajalik, aga bioloogilised funktsioonid toimivad edasi, kuid oma reaalistest kehadest ei olda enam nii teadlikud. Virtuaalset representatsiooni luues oleme ülimalt teadlikud oma reaalsest kehast. Virtuaalsuses kehastatud entiteediga liikudes kipub meie reaalne keha ununema ja virtuaalsus omandab reaalse keha tähenduse, kuid see seinalaadne peegelpilt on õhkõrn ning puruneb lihtsasti.

Vastus küsimusele, kas virtuaalse ja füüsilise maailma uus voolavam suhestumine võimaldab luua veel voolavamaid soolise identiteedi kontseptualisatsioone, on seega ei. Soorolle ei ole

võimalik ületada ja seksuaalsest soospetsiifikast ei ole võimalik lahti saada, sest virtuaalsed subjektid ja objektid vormitakse samal viisil, nagu sugu ja seksuaalsus esinevad reaalsuses.

2.1.3. Keha modifikatsioonid

Keha modifikatsioonide all võib mõista üldiselt aeglaseid väljaspoolseid muutusprotsesse nagu tätoveerimine, kindlat marki toodete kasutamine, iluaugustamine või kehakaalu muutmine. Mike Featherstone (1999), kuulus sotsioloog ja kultuuriteoreetik, lisaks sellesse nimekirja ka kõikvõimalikud viisid, kuidas keha ilma lõikamise, augustamise või sidumiseta modifitseerida saaks, sealhulgas iluvõimlemine, kulturism, anoreksia ja paastumine. Featherstone juhib tähelepanu, et modifikatsioonide ulatus on suur, ka autosid ja lennukeid võib võtta kui ümber inimese keha ehitatud kehamodifikatsioone. Tehnoloogia võib olla ehitatud ka keha sisse, et „asendada või võimendada organite tööd (süda, neerud, jne), keha pinda (nahk), meeli (kuulmine, nägemine, jne.) ja jäsemeid.” (*Ibid.*: 1.) Selles töös käsitleti viise, kuidas keha modifitseeritakse proteeside, tehnoloogiliste süsteemide ja kunsti abil.

Võrgustikus suhete tekkides hakkavad hajuma subjekti varem rangelt objektist eristanud piirid. (Tomberg 2004: 34.)

*Selle tulemusena on objekt (nüüd juba lihtsalt kui ese) üha enam inimesesse integreerunud, tema range eristatus inimesest pole enam vajalik, vaid (sõitmise loogika kohaselt) lausa kahjulik. Vajaduse tõttu „püsida liikluses” on paljud objektid (nt mobiiltelefonid, personaalarvutid, kaasaskantavad füsioteraapiaüksused jne), mis tänapäeva läänelikes ühiskondades inimesi ümbritsevad (ning nende identiteete, elustiili ja väärtushinnanguid eksplitseerivad), võrreldavad prothesis'tega, kunstlike abivahenditega, mida kasutatakse meditsiinis füüsilise organismi puuduste korvamiseks. (Cavallaro 2000: x; *ibid.*; autori rõhutus.)*

Kui Tomberg teeb tehnilike objektide kohta järelduse, et „inimene ei määratle oma identiteeti mitte loodusliku, vaid valdavalt tehniliku kaudu: ta ei tunneta enam tehnoloogilist kui võõrast” (*ibid.*: 34), siis Featherstone arvab, et teaduslikud ja meditsiinitehnoloogiad „üritavad selgitada või väidavad selgitavat inimeste ettekujutust "looduslikust" kehast.” (Featherstone 1999: 2.) Mitte üksnes ei ole tehnoloogiline liikunud eemale võõra staatusest, vaid kui Featherstone'i õigesti mõista, siis määratleb inimene jätkuvalt oma identiteeti ka tehniliku kaudu, ainult selle erinevusega, et viimane on saanud iseenesestmõistetavaks kehaliseks

lisanduseks, mis on samastatav looduslikkusega. Loogilise struktuuri ja koodilise kvaliteediga genereeritud informatsioonisüsteemide hindamise ja nautimise taustal on piirid looduse ja kultuuri vahel hägustunud ja Featherstone oletab Judith Butleri seisukohaga nõustudes, et loodus võib tegelikult olla kultuur. (Butler 1990: 7; Leng, 1996: 45; *ibid.*)

Vastus küsimusele, miks mitmesuguseid kehamodifikatsioone tehakse, sõltub paljuski modifikatsiooni iseloomust. Üks osa vastusest on ilmselgelt keha vajakajäämistele likvideerimine või puuduste osaline korvamine. Featherstone teeb Christian Klesse töö „Modernsed primitiivid”¹⁵ põhjal järelduse, et kehamodifikatsioonidega võetakse tagasi kontroll oma loomuliku keha üle (*ibid.*). Punkliikumine kasutas 1980. aastatel kehamodifikatsioone, väljendama kuuluvust teise kultuuri ja protestides ühiskonna keskklassi normide vastu. Silke Wohlrab, Jutta Stahl ja Peter M. Kappeler on oma artiklis lühidalt kokku võtnud suures koguses uurimusi ja välja toonud peamised põhjused, miks inimesed tätoveeringuid ja iluaugustumist teevad. Nendeks on ilu, kunsti ja moe järgimine, individuaalsus, isiklik narratiivsus, füüsiline vastupidavus, rühma kuulumine ja pühendumus, vastuhakk, spirituaalsus ja kultuuriline traditsioon, sõltuvus, seksuaalne motivatsioon. (Wohlrab jt 2006: 87–95.) Leian, et need põhjused on teatud mõttes universaalsed kategooriad ja laienevad mistahes kehamodifikatsioonile. Nendest kõige populaarsem on individuaalsus, mis hõlmab identiteediga seotud küsimusi. Samas võetakse identiteedi loomisega justkui samuti tagasi kontroll oma keha üle.

„Nüüd oled sa peaaegu üks meie hulgast. Kas tahad, et käin su üle, kuni käsi veel tuim on?”

„Mida?”

„Tätoveeringud, kodanik.”

See mõte kohutas teda. „Olgu,” ütles ta kohe. „Lase käia.” [...]

Naine tõmbas tätoveeringuseadme seinalt, kuhu see takjalapiga kinnitus. „Mingeid eelistusi?”

„Ma tahan ööliblikaid,” ütles Lindsay.¹⁶ (Sterling 2008: 54)

---

¹⁵ Kommentaar: modernsed primitiivid on arenenud riikides elavad inimesed, kes kasutavad kehamodifikatsioone praktikates, mis viitavad „primitiivsete kultuuride” erinevatele initsiatsiooniriitustele.

¹⁶ Kommentaar: ööliblikad on Lindsay jaoks tähenduslikud, sest olid osa Constantine'i mõrvakatsest. (vt täpsemalt 3. peatükki)

Tähenduslikuks kategooriaks või kultuuriliseks võtmesõnaks postmodernistlikus ühiskonnas on vormisolek. Võime endasse võtta ja omastada aina suuremal hulgal stiimuleid, olles paindlikud ja esitades vastupanu igasugusele lõplikkusele. Vormisolekul ei ole ülemist piiri ja see ei saavuta kunagi normi täpsust. See jääb alati tulevikku asetunud eesmärgiks, mida ei ole võimalik täita. Kunagi ei ole võimalik lõplikult täit rahuldust saavutada. (Bauman 1998: 23.) Lisaks sellele valitseb postmodernistlikus ühiskonnas ka personaalne transformatsiooni retoorika, mis hõlmab dieedi pidamist, trenni tegemist, kosmeetikat ja moe järgimist. Vähese vaeva ja paari meetodiga võib muuta keha tarbijakultuuri nooruse, vormisoleku ja iluideaalidele ligilähedaseks. Toimub ka sensualiseerimine riietuse abil; läänelikus kultuuris kantakse õhemaid riideid ja näidatakse rohkem nahka. Nende kindlate meetmete ja strateegiate taustal võib aga vastu vaielda, et inimeste seas ei ole ühest dominantset keha vormi, mille poole püüelda. Eksisteerivad erinevad kehade klassid, mis on struktuuralselt diferentseeritud. Need klassid ei ole aga kindlapiirilised ja toimivad allpool teadvustatud taset. Kehade universalismipüüdluste tulemusena on keha *aesthetics*'e kohalolu – kehade singulaarsus, erisus ja heterogeensus, mis paneb kehad diskursiivsetele süsteemidele vastu hakkama – vaikima sunnitud. Keha lõikumine selle esitamiseks teistele tähendab keha normaliseerumist, selle taandamist universaalseks kehaks, mis on meile kõigile omane (Featherstone 1999: 3; 8).

Kehamodifikatsioonid võivad teenida eesmärki grupp *versus* autsaidid, luues tugevate solidaarsete isikutega grupis stabiilsuse. Featherstone väidab aga, et kehamarkeeringud on valikulised, dekoratiivsed, ebapüsivad ja nartsissistlikud, sest postmodernne *neotribalism* pooldab nõrga lojaalsusega ja ühtekuuluvusega liikmelisust. Kehapikendused võivad seega kajastada ülekantud lojaalsussidemeid. Paul Sweetman väidab, et kehamodifikatsioonid võivad inimesi oma ümberpööratuse ja jäädavusega, paigutades "enese" keha markeerimisega kindlalt paika. On vahe, kas inimesel on terve keha kaetud tätoveeringutega või on tal üksnes üks diskreetne kujutis alaseljal. Sellisel juhul saab vahet teha anti-moel ja moel. Esimene neist on äärmuslikus plaanis inimestele sümpaatne, sest keha modifikatsioonid hakkasid vastu tarbijaliku kultuuri pealiskaudsusele ja "märkide karnevalile". Seoses traditsioonide hajumisega valitseb hilises modernsuses ontoloogiline ebakindlus ja refleksiivne mure identiteedi ning keha pärast. Featherstone väidab eri autoritele toetudes, et selle mõtte puudus peitub selles, et esitab identiteedi loomist kui kõigile kättesaadavat võimalust. Moderniseerimisprotsessi keskmes on suurenenud refleksiivsus, individualisatsioon, eriomane disain ja valik. Samas on sellele lihtne esitada vastuargumente,

öeldes et modernsuse südames on siiski antisemitism ja rassism, sest rassitunnustega kehi ei ole nii kerge ümber teha – keha minevik jääb teda alati mõjutama. (*Ibid.*: 4–8.)

Meditisiin esitab küsimuse, missugune on loomulik, terviklik keha ja kas midagi sellist üldse eksisteerib? Kehamodifikatsioonid võivad seega olla ka mäng soopiiridega; jumestus, kulturism, kosmeetika ja ilukirurgia ja vastassugupoole rõivaste kandmine väljendub eelkõike transvestiitide ja transseksuaalide diskursuse kaudu. Erinevad sissetungid kehasse on saanud millekski nii igapäevaseks, et sisemised ja välimised privaatsuse piirid on hägustuma hakanud. Keha on nüüdsest videote abil kergesti ligipääsetav (kirurgilised videod) ja võrreldav *live-sex*-pornograafiaga, mis paikneb avaliku pealtvaatamise ja privaatse vuajerismi vahealal. Mis juhtub aga siis, kui identiteet ei ole kohastunud kehastatusega? Seda kas olukorras, kus meditsiiniline teadus on keha varasemast võrdelisuksesest identiteediga muutnud või mentaalne identiteet ei vasta keha reaalsusele. Väidetavalt aitab kehastatuse konstateerimine identiteedil kohaneda. Narkosõitlased ei ole suutelised nägema keha kuidagi teisiti kui mõistusest eraldatuna. Nad peavad keha mõistusest lahutatuks ja eraldiseisvaks. Narkosõitlaste tätoveeringud näitavad inimeste vastumeelsust ja tülgastust liha suhtes ja on samal ajal märk soovist lihalisus ületada, põgeneda mõistuse jaoks grotesksest kehast (*ibid.*). Siia alla kuuluksid ka teiste inimeste kehatätoveeringud, kes üritavad nende abil tagasi võtta kontrolli enda üle. Tätoveeringud ja augustamised ning miks mitte ka keha ühendamine tehnoloogiliste vahenditega saaks seega viisiks, kuidas keha rõhutamisega identiteedil kohaneda aidatakse.

Performance'i-kunstniku Orlani¹⁷ arust on keha vananenud, käibelt kadunud, ei vasta ajastu ootustele ja võimalustele. Orlan on omakorda mõjutatud oma lakanlikust psühhoanalüütikust, Eugenie Lemoine-Luccionist, kes peab nahka pettevahendiks. Keha on seega kui riidetuse, loor või mask, miski, mida tuleks muuta ja modifitseerida, et see sobiks kokku muutustega eneses.

Kõige häälekamateks tänapäevase tehnoloogia kriitikuteks on peetud Jean Baudrillard'i ja Paul Viriliot. Virilio arvates on peatselt kätte jõudmas kolmas tehnoloogiline revolutsioon: esimesed hõlmasid transporti (aurumootor, elektrooniline mootor, reaktiivmootor jne); teine hõlmas andmeedastust (raadio, televisioon, Internet jne); kolmas hõlmab objektide miniaturiseerimist (siirdetehnoloogiline revolutsioon). Kaks viimast juhendavad inimesi uut

---

¹⁷ Kommentaar: sünninimega Mireille Suzanne Francette Porte

viisi, kuidas tehnoloogiaid asustada maailmas, millele lähenetakse tehnoloogiliste keskkondade vahendamise kaudu. Nanotehnoloogia ja miniaturiseerimine viib meid proteesidest-implantaatidest mikromasinateni, mis keha koloniseerima hakkavad. (Armitage 1999; Featherstone 1999: 11.)

Selline tehnoloogia, isegi kui see oleks laiemalt kättesaadav, oleks siiski kõige paremal juhul kättesaadav väikesele arvule. Stelarci demonstratsioon robotilise kolmanda käega kirjutamisest on ainult intellektuaalne ja alternatiivse tundelaadiga eksperimenteeriv eputamine, kuigi tekitab hämmastust. Nii kaua kui igapäevaelus ei ole otstarbekam ja säästlikum sääraseid kehamodifikatsioone kasutada, ei ole nende laialdane tarvituselevõtt tõenäoline. Seega pole mõtet arvata, et elektroonilise tõstuki asemel leiaks näiteks laohoonetes kasutamist eksoskelett. Küll aga on tehtud mitmeid väiksemaid katseid keha tundelaadi piirangute ületamiseks. Üheks kõige huvitavamaks on 2008. aastal Austraalia firma Emotive Systems'i poolt turule tulnud elektroentsefalograafial põhinev traadita interneti teel signaale edastav seade Emotive EPOC, mis võimaldab vastava tarkvara ja riistvara abil seadme kandjal kontrollida objekte nii virtuaalses keskkonnas kui ka reaalsuses, ulatudes elektroonilistest väikeseadmetest, nagu minihelikopteritest, täissuuruses autodeni. Implantaadisarnaste lisandustega on enda maailmataju muutnud Shawn Sarver ja Tim Cannon, Denn Berg ja Ben Popper, lastes sõrme epidermise alla paigutada „biokindlaks” muudetud neodüümist magneti, mis lubab neil tunda elektromagnetvälju.

Mitte kõik kehamodifikatsioonid ei ole suutelised veel kahjuks keha puudusi likvideerima, kuid pakuvad sellegipoolest uusi huvitavaid võimalusi. Rob Spence, professionaalne dokumentalist, kes on lasknud kaotatud silma asemele panna minikaamera, mis on suuteline eelneva konfigureerimisega läbi wifi edastama otsepilti televiisorisse, kõvakettale, kaameratesse ja muudesse elektroonilistesse pisiseadmetesse, näiteks nutitelefoni. Seega ei anna minikaamera varajases elueas kaotatud silma asemel juurde mingit tunnetuslikku kogemust, kuid võimaldab Spence'il oma tööd suures ulatuses jätkata, nt Iraagi sõjas dokumentaalfilmi tehes. Sellised modifikatsioonid võimaldavad inimesel luua otsese ühenduse tehnoloogiaga ja demonstreerivad küborgi kontseptsiooni elujõulisust.

Tehnoloogiliste proteesidega kui kehamodifikatsioonidega ja transtsendentaalsusega on lähedalt seotud ka virtuaalse seksi kontseptsioon. Küberseks võimaldab osapooltel ületada aja ja ruumi piirangud ning väljendada oma ihasid ning seksuaalseid fantaasiaid kas kirjalikus

tekstis, suulises kõnes või graafiliselt. Dani Cavallaro arvates peaks virtuaalne seks peaks olema kontaktivaba ja seega täiesti turvaline. See määratlus muudab virtuaalse seksi aga pettumustvalmistavalt antiklimaatiliseks. J. G. Ballard on demonstreerinud, et konventsionaalseid arusaamu ihast ja naudingust tuleb seega pikendada seniajani keelatuks jäänud territooriumideni. Ta usub, et "orgaaniline seks, keha vastu keha, nahk vastu nahka, muutub tasapisi võimatuks..." (J. G. Ballard 1984; viidatud Cavallaro 2000: 127 järgi). Ehkki Ballard kommenteeris orgaanilise seksi olukorda oma romaani „Crash“ valguses, mis oli märgatavaks ideeliseks eelkäijaks küberpunkkirjandusele, tundub see seisukoht sõltuvalt erootilisuse ja seksuaalse rahulduse allikast siiski tõele vastavat. Seksuaalsed fantaasiad muutuvad rohkem vabaltvoolavamateks ning leiavad ühenduse aina uutes objektides. Olles "kehatu, puhas ja turvaline", nõuab kübererotism Cavallaro arvates "bioloogiliste kehade ja masinate ühildumist, mis on intensiivselt füüsiline, sest sunnib kasutajaid silmitsi seisma seksuaalsete rollide ja soorollide piiride ebakindluse ja ähmasusesega". (*Ibid.*: 127–128.) Paistab, et virtuaalne seks kaotab kehad käibelt, asendades füüsilise kontakti digitaalselt simuleeritud vahekorraga, kuid see vahekord toimub siiski kehastatud vormis. Keha ei ole seega Cavallaro arvates eemaldatud, vaid kasutajate kehastatuse kogemus on mitmekordistatud (*ibid.*). Arvan, et küberseksis muututakse vastuvõtlikumaks teise osapoole või -poolte vajadustele ja soovidele, sest virtuaalsuse konsensuslikud sidemed on reaalsuse omadest nõrgemad. Andmemanipulatsioon, virtuaalsete partnerite anonüümsus ja turvasüsteemide murtavus teeb küberseksist aga kõike muud kui turvalise nähtuse.

Viimase aja üheks huvitavamaks tehnoloogiliseks leiutiseks on nn Durex Fundawear, mis kujutab endast pealtnäha tavalist aluspesu, kuid on varustatud väikeste nõrgavooluliste elektriliste vibraatoritega, mida partnerid saavad nutitelefoni rakenduse abil kontrollida, et teineteise intiimseid kehaosi vastavalt survega telefoniekraanile stimuleerida. See on tähtis muutus, sest eemaldab küberseksist vähemalt osalisel määral autostimulatsiooni. Küberseksi läbivaks mureks on ühe või teise osapoole teatav „impotentsus“. Isegi säärase aluspesu korral ei ole partner võimeline tunnetama teise osapoole keha, vaid jääb ainult rahuldava „puudutuse“ andjaks, saades puudutus-tagajärjelise rahulduse ainult visuaalsest või auditiiivsest allikast ilma otsese kehalise kontaktita.

3. KEHA JA SEKSUAALSUSE KIRJANDUSLIKUD RAKENDUSED

Eelnevalt välja toodud üksikud näited küberpunkkirjandusest olid põhiliselt mõeldud teoreetilise ja kultuurikriitilise arutluse näitlikustamiseks ning sotsiaalse ja kirjandusliku sfääri sidumiseks. Muidugi ei saa eitada nende võimet kanda iseseisvat tähendust. Seepärast vaatlen järgnevalt lähemalt kolme romaani ja käsitlen antud töö teemat arvestades neile kõige iseäralikemaid tunnuseid. Nagu juba öeldud, ei sisalda küberpunkromaanid mitte ainult kirjanduslikult tähtsaid arendusi, vaid kajastavad ja peegeldavad ühiskonna muutusi nii oleviku, mineviku kui ka tuleviku seisukohalt. Poetilise mustri analüüsimiseks ette nähtud kirjandusliku kaanoni suur maht ja töö mahu piiratus eeldab, et analüüsi paremate tulemuste huvides tuleb silmas pidada ka kultuurianalüütilisi käsitlusi, seega kõige otstarbekam on vaadata sündmusi nii kirjanduslikus kui ka filosoofilises ja sotsiaalses valguses.

Romaanide süžeelised kokkuvõtted olen püüdnud edasi anda võimalikult lühidalt, et lugejal oleks võimalik ilma teoseid lugemata analüüsi käigus välja toodud tekstinäidete katkeid ja konteksti paremini mõista. Keha ja seksuaalsuse kirjanduslikke rakendusi analüüsin William Gibsoni „Neuromandi”, Bruce Sterlingi „Skismaatriksi” ning Rudy Ruckery „Tarkvara” põhjal. Niisugune valik tulenes selle töö rõhuasetusest käsitleda küberpunkkirjanduse kitsamasse ringi kuuluvaid autoreid, keda peetakse laialdaselt selle žanri kõige silmapaistvamateks esindajateks. Alternatiivne motiiv just neid teoseid käsitleda sõltus eelkõige austusest kõnealuse žanri vastu. Seega on W. Gibsoni „Neuromandi“ käsitlus osalt kummardus alaga tegelevate uurijate ja autori ees, kuid teos illustreerib ka mees- ja naissoorolle puudutavaid küsimusi. Ülejäänud kaks romaani valisin küberpunkkirjanduse allutamata paradoksi illustreerimiseks, mis tähendab, et ehkki need teosed kuuluvad teadusliku ulme alla, esineb neis elemente, mis ei ole rangelt küberpunkžanrile iseloomulikud, nagu nt kosmoselennud ja tulnukad. Sarnaste elementide ja poetilise mustri pärast võib neid aga sellegipoolest pidada küberpungi kaanonisse kuuluvaks.

3.1. William Gibsoni „Neuromant”

Nagu varem mainitud on „Neuromant” William Gibsoni 1983. aastal ilmunud debüütromaan ja ühtlasi ka *Sprawl*'i-triloogia esimene osa, mida peetakse üheks esimeseks küberpunkkirjanduse kõige esinduslikumaks teoseks. See võitis Nebula, Philip K. Dicki ja Hugo auhinna. Ühtlasi on see heaks näiteks kuidas küberpunk käsitleb transtsendentaalsuse ja soorollide küsimusi.

„Neuromandi” sündmustik toimub 21. sajandi esimesel veerandil ja selle keskmes on Henry Dorsett Case, endine edukas arvutihäkker düstoopilise Chiba linna allilmas Jaapanis. Case jäi vahele oma tööandjalt varastamisega ning karistuseks kahjustati mükotoksiiniga tema kesknärvisüsteemi, jättes ta võimetuks kasutada arvuti (*deck*-i) klahve pääsemaks ligi globaalsele küberruumis eksisteerivale virtuaalsele reaalsusele. Olles narkosõltuvuses, töötu ja suitsiidne, otsib Case lootusetult mööda Chiba „musti kliinikuid” mingisugust imeravimit. Case'i päästab Molly Millions, eruohvitser Armitage'i teenistuses olev augmenteeritud „tänavasamurai” ja palgasõdur, kes teeb Case'ile ettepaneku ta terveks ravida, vastutasuks oma teenuste eest häkkerina. Case haarab kinni võimalusest saada jälle „konsoolikauboiks”, aga ei Case ega Molly tea tegelikult, mida Armitage plaanib. Case'i kesknärvisüsteem parandatakse uue tehnoloogia abil, kuid ta saab peatselt teada, et mürgipaunad, mis teda sandistasid, on paigutatud ka tema veresoontesse. Armitage lubab Case'ile, et kui ta oma töö õigel ajal lõpetab, laseb ta paunad eemaldada, vastasel korral lahustuvad need tema veres, muutes ta järjekordselt tegutsemisvõimetuks. Ta laseb ka Case'i kõhunäärme eemaldada ja maksa uue koe panna, nii et Case'i ainevahetus ei tule enam kokaiini või amfetamiiniga toime, ning lõpetab niiviisi pealtnäha tema narkootikumisõltuvuse. Samal ajal areneb Case'il lähedane suhe Mollyga, kes soovib tal Armitage'i tausta uurida. Oma esimese ülesandena peavad nad varastama ROM-mooduli, mis sisaldab ühe Case'i mentori, legendaarse küberkaubi Pauley McCoy, hüüdnimega „Dixie Flatline”, salvestatud teadvust. Kasutades ära tänavajõuku nimega „Panther Moderns” tungib Molly meedia konglomeraadi Sense/Net-i peakorterisse ja varastab Dixie ROM konstrukti. Case ja Molly jätkavad Armitage'i tausta uurimist ning avastavad tema endise identiteedi kui kolonel Willis Corto, kes oli „Operatsiooni Karjuv Rusikas” liige, mis planeeris Nõukogude Liitu infiltrerumist ja arvutisüsteemide saboteerimist, kuid see kukkus läbi, mis viis W. Corto loomuliku keha hävimiseni ja selle meditsiinilise ümberehitamiseni.

Sündmustik viib Case'i ja Molly Tessier-Ashpooli pärandini, võimsa kunstliku intelligentsini nimega Wintermute, kes veedab suurema osa ajast krüogeenses olekus labürindilaadses mõisas Villa Straylightis, Freeside'i kosmoseasula ühes otsas, mis funktsioneerib kui puhkekeskus rikastele. Lõpuks selgub Wintermute'i tõeline loomus – see on üks osa super-tehisintellektist, ehkki selle täpne eesmärk jääb teadmatuks. Turingi Seaduse Kood keelab selliste tehisintellektide loomise; et sellest mööda saada, pidi see ehitatama kahest eraldi tehisintellektist. Wintermute'i (majutatud ühes Berni keskarvutis) programmeeriti Tessier-Ashpooli dünastia poolt eesmärgiga ühineda oma teise poolega – Neuromandiga (kelle füüsiline keskarvuti paikneb Rio de Janeiros). Suutmata ise ühildusprotsess läbi viia, palkas Wintermute Armitage'i ja tema meeskonna, et eesmärgini jõuda. Case'i ülesandeks on küberruumi siseneda ja võimsa „jäälohkuja“-programmiga Turingi tarkvarabarjääridest läbi tungida. Samal ajal peab Riviera saama Lady 3Jane Marie-France Tessier-Ashpooli, külmutusest tagasi toodud Tessier-Ashpooli praeguse liidri kloonitud tütre käest Turingi luku salasõna. Salasõna tuleb lausuda Tessier-Ashpooli kodus Villa Straylightis asuvasse arvutiterminali ja samal ajal, tarkvara barjääride murdmise hetkel, sisestada – vastasel korral jääks Turingi lukk murdmata. Sündmuste keerises hakkab aga Armitage'i identiteet hävima ja pöördub tagasi Corto iseloomuks, samal ajal taas läbi elades Karjuva Rusika sündmusi. Lugejale avaldatakse, et minevikus võttis Wintermute Cortoga tema tervenemise ajal ühendust tema voodi kõrval asuva arvuti kaudu, veendes Cortot, et ta on Armitage. Wintermute seega kasutas teda, et veenda Case'i ja Mollyt aitama ennast ühendada oma kaksikust tehisintellekti Neuromandiga. Lõpuks saab Armitage'ist taas purustatud Corto, kuid tema taasleitud olemus jääb lühiajaliseks.

Villa Straylightis võetakse Molly Riviera ja Lady 3Jane'i poolt kinni. Molly pärast muret tundes ja Wintermute'i käsul töötades, otsib Case ta Maelcumi, oma Rastafarist piloodi abiga üles. Neuromant üritab Case'i küber-konstrukti vangistada, kus ta leiab Linda Lee, oma tüdrukusõbra teadvuse, kes mõrvati ühe Case'i allilmakontaktisiku poolt. Case'il õnnestub konstruktis olles surmast pääseda pelgalt oma tahtejõu toel mitte sinna sisse jääda. Pärast mitmeid süžeepöördeid ja lojaalsussidemetete muutumisi õnnestub Case'il ennast vabastada ja koos Lady 3Jane'iga, kelle käes on salasõna, asub meeskond teele arvutiterminali poole. Case tõuseb küberruumi, et juhtida jäämurdja oma sihtmärgini; Lady 3Jane'i veendakse salasõna avalikustama ning lukk avatakse. Wintermute ühineb Neuromandiga, sulades üheks superteadvuseks.

Case'i lähedast suhet Mollyga, või vähemalt selle poeetilist väljendust, olen osaliselt kirjeldanud juba keha ja seksuaalsuse olemuse kehtivate tüpologiseeringute juures. Nende kuumad seksuaalaktid on pealtnäha küll hetkeotsusest ajendatud, ent ometi juba mõlema esimesest kohtumisest saati, kui Molly üritab Case'i missiooniks värvata, õrna alatooniga rikastatud:

./.../„Keegi ei kavatse sulle haiget teha.”

„Kõlab ilusasti.”

„Mõnikord – tõsi küll – tuleb mul ka inimestele haiget teha, Case. Ilmselt on asi minu isikutes.” Tüdruk kandis kitsaid nahkpükse ja lohmakat musta tagi, mille pind näis valgust neelavat. „Käitud sa korralikult, Case, kui ma oma noolepüssi nüüd ära panen? Mul on tegelikult küll mulje jäänud, et sul on kalduvus mõttetule riskile.”

„Okei, ma käitun korralikult. Olen nagu hiireke, ära karda.”

„Hästi.” Noolepüstol kadus tagi alla. „Aga arvesta, et kui sa kavatsed minuga lollusi tegema hakata, võib see jääda sul esimeseks ja viimaseks korraks.”

Ta sirutas käed välja, pihud ülespoole, valged sõrmed harali, ja kümme kaheteralist neljasentimeetrist skalpellitera libises tema punaste küünte alt välja.

Ta naeratas. Terad tõmbusid aeglaselt tagasi. (Gibson 1997: 25)

Molly välimus on seega kohe alguses üleseksualiseeritud, mis on üks kõige iseloomulikumaid küberpunkkirjanduse seksuaalsuse avaldumise vorme. Küborgset kujutlust meenutav Molly on ohu ja haavatavuse kehastus, mis mõjub vastandusena eriti hüperseksuaalselt. Üleseksualiseeritus ja valimatu suguelu peegeldavad asjaolu, et kehaline seksuaalsus ei ole kuhugi kadunud, ning ka reaalsuses kasvab vaba suhtumine seksi, siis toob see tegevustiku n-ö äratuntavale tasemele tagasi, lisades sellele realismi. Küünealuseid kehalisandusi võib võrrelda metafoorsete fällostega, mis kergelt harali aetud sõrmede vahelt välja tulevad ja maskuliinselt mõjuvad. Sellel on märgatav samastus harali aetud jalgadega ja assotsiatiivsete vastandustega pehme–kõva; märg–kuiv; terav–nüri; kutsuv–hoiatav.

Michael Heim (1993) on analüüsinud Case'i Erose avaldumise painajalikku kinnisideed, mis väljendub samuti üleseksualiseerimise kaudu. Küberruum on Neuromandis seotud inimestes peituvate ihadega, see on tajutav kui ekstaasi, erootilise intensiivsuse, tugeva iha ja isegi enese-allutuse kohana. Case tahab üle kõige saada tagasi küberruumi embusesse. (*ibid.*: 86)

Aasta siin, kuid ikka veel unistas ta küberruumi pääsemisest, ehkki lootus iga ööga nõrgemaks jäi. Hoolimata speed'ist ja kogu sellest Night Citys tolknemisest, nägi ta ikka öösiti unes maatriksit, loogika säravad pitsid hõljumas värvitus tühjuses... /.../ Ometi tungisid unenäod läbi Jaapani öö nagu sädelev voodoo ning ta nuttis selle pärast, nuttis oma unedes, ärkas pimedas, üksi kängitsetuna kapslisse mingis logus hotellis, küüned madratsisse klammerdunud ja üritas haarata pulti, mida polnud. (Gibson 1997: 6)

Selles lõigus ilmneb ka hästi narkosõitlaste keha ja lihalisuse põlgus, nende püüe lihalisus ületada ja põgeneda mõistuse jaoks grotesksest kehast. Kuna Neuromandi maatriks on kehatu, siis on ka Case harjunud nägema keha mõistusest eraldiseisvana, puhtalt loogilise üksusena. Heim toob näite Platoni „Pidusöögist”, kus Diotima räägib erootilise tungi spirituaalsest eskaleerumisest. Ta viib Erose kehalise külgetõmbe intensiivsuse tagasi matemaatika vaimse tähelepanuni. Meie seksuaalse tungi välimised osad ulatuvad mentaalsesse valdusesse, kus me üritame pidevalt oma teadmisi laiendada. Sõna *matrix* tuleneb ladina "emast", generatiiv-erootilisest algest. (Heim 1993: 87–88) Jätk stseenile, mida keha ja seksuaalsuse olemuse kehtivate tüpologiseeringute juures kirjeldasin, näitab sellesama seose väljendust Erose kaudu:

Molly tuli talle jälle peale ja juhtis ta käe oma jalge vahele. Pöidla kannikate ja sõrmed laiali olevate häbememokkade vahele. Kui tüdruk tasakesi end allapoole laskma hakkas, ilmusid taas kujutuspildid. Näod, neonvalguse-sähvatused, mis tulid ja läksid. Tüdruk libises tema ümber ja ta selg tõmbus kaarde. Selles asendis ratsutades liigutas tüdruk end üles ja alla, kuni mõlemal tuli. Case'i orgasm lehvib sinisena ajatus laotuses, maatriksitaolises lõpmatuses, kus näod pühiti orkaanikeerise poolt minema ja tüdruku ligedad reied puudutasid ta kubet. (Gibson 1997: 31)

Tema ajatus sinises laotuses, maatriksitaolises lõpmatuses lehviv orgasm tähistab Erose seksuaalse ja erootilise elu jätkava ülesande täitmist, orgasmi kaudu väljendatakse emalikus ajatus tühjuses viibimist, mis on ühelt poolt generatiiv-erootiline alge, kuid Case'i jaoks ka metafoorselt sarnane küberruumis viibimisega. Heim on samuti rõhutanud inimeste armastust lihtsate selgepiiriliste lineaarsete pindade vastu, mida arvutid loovad. Armastame arvutite võimet vähendada keerulisust ja mitmetähenduslikkust, surudes asju digitaalsesse võrku, riietades nad säravatesse värvidesse ja ümbritsedes nad täpsete geomeetriliste struktuuridega. Ollakse sisse võetud võimalusest kontrollida kogu inimkonna teadmisi. (Heim 1995: 85) Kui informatsioon on võrdelises seoses teadmistega ja tehnoloogiaga selle materialiseerunud

kujul, on meie üha kasvav ihaldusväärus tehnoloogia vastu põhjendatud. Suguline akt ei ole niisiis mitte ainult puhtalt naudinguline tegevus, vaid kannab endaga alati kaasas, nagu eelmises peatükis põhjendatud, reproduktiivset funktsiooni ja naise reproduktiivorganite organite ja enda kehavedelike võrdlemine selles kontekstis tähendab seega nimelt püüdlemist teadmiste poole.

Tulles tagasi Molly välimuse juurde, on van der Schyff teinud õige tähelepaneku kui väitis, et küberruumi kehatu teadvus kuulub eksklusiivselt Case'ile ja teistele *macho*'likele arvutikauboididele, samal ajal kui Mollyt kui küborgtegelast on kirjeldatud ainult tema keha mõistete piires. „Neuromandi“ sookujutus on eeskujuks võtnud lääne pikaajalise traditsiooniga patriarhaalse mõtteloo, milles mehi seostatakse "kõrgema", "maskuliinsema" ratsionaalsuse ja teadvuse valdkonnaga, samal ajal kui naised on immanentsuse lõksus, vähemtähtsasse kehalisse sfääri taandatud. (Karlien van der Schyff 2010: 60.) See analüüs ja romaani sooline lisatähendus saavad selguse W. Gibsoni intervjuus selgitatud seisukoha põhjal, et romaanis on kasutatud mitmeid traditsioonilisi pikalt käibel olnud arhetüüpeid süžeesid.¹⁸ Seega ei ole imekspandav, et tegelaste ülesehitus, maskuliinsed ja feminiinsed rollid vastavad nendelesamadele traditsioonilistele süžeedele. Üks väheseid viise, kuidas seda kuidagi feministlikuks kirjanduseks pöörata, oleks väita, et Gibson on üritanud ironiseerida maskuliinset/feminiinset vahekorda, olles oma väljenduses sarkastiline ja naljatlev. Teine võimalus oleks *sim-stim*-lülituse pealiskaudne feministlik lugemine.¹⁹ Selle seisukoha järgi oleks Molly paigutatud maskuliinse kontrollipositsiooni, kui Case on surutud feminiinse alluvuspositsiooni. Tähtis on märkida, et Case ei ole vaimselt suuteline passiivset „feminiinset“ rolli kaua hoidma, enne kui „romaani patriarhaalse alatooniga diskursus end uuesti kinnitab ja peaaegu nõuab meeskangelase taastamist tema õigustatult dominantsele kohale“, ning paikneb siiski kartesiaanlikus mõistuse positsioonis, samal ajal kui Molly jääb „lihaks“ (*ibid.*: 61; vt ka Gibson 1995: 72). Arvestades Gibsoni enda väikest kogemust selle debüütromaani kirjutamisel tuleb paratamatult nõustuda Schyffi demonstreeritud lõikude tõlgendusega, mis väidab, et vähemalt see küberpunkkirjanduse rajav teos ei ole „varjatult“ feministlik kirjandus. Seda enam, et Molly demonstreerib juba esimestes peatükkides naise taibukust, müües oma keha, rõhutades et see on ainult liha, ostes saadud raha eest kehomodifikatsioone, muutes ennast millekski rohkemaks. Ka Case on valulikult teadlik keha

¹⁸ http://project.cyberpunk.ru/idb/gibson_interview.html. Viimati vaadatud 29.05.2013

¹⁹ Kommentaar: *sim-stim*-lülitit laseb Case'il luua otsese ühenduse Molly kehaga, võttes vastu kõik viimase sensoorsed andmed, kuid ei lase Case'il lugeda Molly mõtteid või kontrollida ta keha.

lihalisusest, kuid tema katkine keha demonstreerib pigem seda, et virtuaalne reaalsus ei aita täielikult keha loobuda. Pidev adrenaliinivoog muudab ta keha aina väetimaks. Need on kaks täiesti erinevat lähenemist kehapoliitikale, kuid on siiski seotud kartesiaanliku dualismiga. Selline kehalisuse ja kehalisuse strateegia demonstreerimine võimaldab teha otseseid järeldusi nende jätkusuutlikkusest.

Vaatamata sellele on *sim-stim*-riistvara feministlik lugemine oma koha leidnud ja traditsiooniliste klišeelike soorollide ümberdefineerimise kontekstis õigustatud. Feministlikust vaatepunktist paistab, et Case'i "sisse"lülitumine sarnaneb vägistamisega, sest see on viis kuidas Molly keha kontrollida ja rikkuda. Ironilisel kombel on need Molly küborgsed modifikatsioonid, mis peaksid ta tugevaks ja haavamatuks sõdalaseks tegema, kuid võimaldavad Case'il pääseda ligi Molly kehale. (Van der Schyff 2010: 62.) Ehkki selle seisukohaga võib nõustuda, vaidleksin vastu väitele, et kirjeldatav stseen sunnib Molly loobuma oma keha meesprotagonisti seksuaalse rahulduse huvides:

„Kuidas läheb, Case?“ Ta kuulis sõnu ning tajus, kuidas naine neid moodustab. Molly lükkas käe oma siidise särgi alla ja tõmbas näpuotsaga ümber rinnanibu. See, mida ta tundis, pani Case'i õhku ahmina. (Gibson 1997: 47)

Pigem on tegu Molly-poolse seksuaalse õrritamisega, sest Case tunneb, mida tunneb ka naise keha, kuid tal ei ole selle üle mitte mingisugust kontrolli ja ta ei ole sellel hetkel suuteline ise endale füüsilist rahuldust pakkuma. Seega omandab see erootiline kiusamine valulise katkestuse, mille käigus Case teadvustab, et lihalisuse kogemisel ei ole ilma kontrollita mingit tähtsust, ning vaatamata feministlikule sissetungivale tõlgendusele on Case sellel momendil omamoodi impotentne, sest ei suuda Molly lihalisusele kuidagi vastata. See on ka omamoodi võimas metafoor, mis näitab, et kehaatus, mõistus ja kehaatus on omavahel tihedamini seotud kui Neuromandi küberruum demonstreerida oskab. Kuna mõistus on nii kaua kehalistes piirides eksisteerinud, allub ta ka kehalistele simulatsioonidele, mis mõistust mõjutavad. Teaduslik ulme on pikka aega üritanud väita, et aju mehhanism ei ole midagi enam kui elektrooniliste mikrosignaali võrgustik, mida on võimalik kehaatus küberruumis simuleerida.

Descartes'i kontseptsioon mõistusest kui millestki, mis mõtleb ennast ellu, ei jäta ruumi kehalisusele. „Neuromandis“ on aga see dualism pea peale pööratud, sest Case mõtleb ennast ellu, ja see tähendab, et ta mõtleb ennast tagasi oma kehasse. „Neuromandis“ on Neuromandi ja Wintermute'i puhul tegu substantsilise monismiga. Neil on ainult substantsiline mõistus

(nad mõtlevad ennast tinglikult ellu, ehkki nende eksistentsi toetab riistvara), aga neil ei ole füüsilises maailmas keha, substantsi.

Lõpus, olles maatriksisse sisse logitud, näeb Case riivamisi ennast, oma surnud tüdruksõpra Linda Lee'd ning Neuromanti. See tähendab, et Neuromant lõi Case'i teadvusest koopia, kui ta üritas teda lõksu püüda. See tähendaks justkui, et keha on substantsilise monismiga entiteetide jaoks midagi sellist, mida kehastatud olendid nii kaua, kui nad duaalsuse piirides püsivad, mõista ei suuda. Case'i duplikaadil ei ole kehalise versiooniga mitte mingisugust mentaalselt ühendust ning esimese kogemused on täiesti originaalse identiteedi valdaja omast eraldatud. Case'i teadvuse koopia eksisteerib koos Linda omaga edasi maatriksis, kus nad saavad igavesti koos olla.

3.2. Bruce Sterlingi „Skismaatriks”

„Skismaatriks” (*Schismatrix*) on Bruce Sterlingi 1985. aastal avaldatud romaan, mille genees põhineb viiel sellele eelnenud lühilool aastatest 1982–1984, mis käsitlesid vormijate ja mehhanistide düstoopilise iseloomuga universumit. Erinevalt Gibsonist ilmus B. Sterlingi esikromaan „Kärbumise ookean” (*Involution Ocean*), mis on sisuliselt Herman Melville'i „Moby Dicki” ulmeline töötlus, ilmus 1977. aastal. Kirjaniku teine romaan „Tehislaps” (*The Artificial Kid*) ilmus 1980. aastal ja käsitleb tänavaklusevideote müügiga tegeleva bioloogiliselt modifitseeritud nooruki elu ja ühiskonna klassivaheid. Kuna Sterling on skismaatriksis välja arendanud n-ö pilkude sõnavara, siis on selle alusel võimalik käsitleda peegelpilt-keha reflektiivsusküsimusi.²⁰ Nt milliste vahenditega peegelpilt-keha reflektiivsus konstrueeritakse; kuidas ja millisel määral on need manipuleeritavad; kuidas see teiste nähtustega seotud on? Sterlingi tulevikulise universumi analüüsimise objektide mõistmiseks oleks vaja anda aga põgus ülevaade romaani sündmustikust.

Skismaatriksi peategelane Abelard Malcolm Tyler Lindsay, sündinud muistse kuukoloonia Kuu Orboodi Selguse Mere Korporatiivse Vabariigi mehhanistidest aristokraatide peres,

---

²⁰ Kommentaar: pilgud on omaette „näoilmete keel. Vilumatule pealtvaatajale paistab see lõputu kõõrdpilkude jadana.” (Sterling 2008: 351)

saadetakse diplomaatiliseks väljaõppeks vormijate Rõngaste Nõukogusse.²¹ ²² Koduarestis olev Lindsay, tema parim sõber Philip Constantine ja võluv preservatsioonist Vera Kelland juhivad riigipööret Vabariigi radikaalsete vanade vastu, kes kasutavad oma elude pikendamiseks mehhanistide tehnoloogiat. Need kolm oma põlvkonna liidrit töötavad läbi Reaktsioonilise noorsooliikumise, mille liikmed on romantiliselt kiindunud mineviku Maa kunsti ja kultuuri. Kelland ja Lindsay plaanivad poliitilise protestina topeltenesetapu sooritamist, kuid pärast luhtunud mõrvakatset, kallaletungi Lindsay elule, mille käigus Kelland elu kaotab, taganeb Lindsay oma lubadusest. Juhuslikult saab surma Lindsay mehhanistist äi, mis tähendab skandaali puhkemist ja romaani tegevustiku tormilist arengut.

Constantine'il lubatakse tema ökoloogiliste teadmiste tõttu vabadusse jääda ja ta rekendatakse tööle. Pärast mehhanisti surma ja järgnenud skandaali saadetakse Lindsay pagulusse Kuu Orbiidi Vaikuse Mere Rahva *Zaibatsusse*.²³ Keskkonnakriisis vaevlevad laostunud Kuu kolooniad on pelgupaigaks ilmahulgustele, kriminaalidele, dissidentidele ja piraatidele. Lindsay tutvub Kitsunega, vormijate poolt ideaalseks prostituudiks konstrueeritud naisega, kes kontrollis läbi kaugjuhitud keha Geiša Panka. *Zaibatsus* veedetud kuude jooksul tutvub Lindsay ka vana mehhaaniku Fyodor Ryuminiga ja organiseerib oma suurepärase diplomaatilistele oskustele abil keeruka skeemi, mis hõlmab erinevatele osapooltele Kabuki Intrasolari fiktiivsete aktsiate müümist, mis tänu ringtehingutele tõelise väärtuse omandavad. Constantine on vahepeal kukutanud Korporatiivse Vabariigi valitsuse ja hüljanud preservatsioonismi, hakates vormijast militaristiks. Ta saadab Lindsay juurde palgamõrvari ultimaatumiga – kas hakata Constantine'i käsilaseks, või surra mõrtsuka käe läbi. Lindsayl õnnestub põgeneda grupi mehhanistidest piraatidega, aidates selle käigus Kitsunel avalikult Geiša Panga üle kontroll võtta.

Lindsay liitub laevaga Punane Üksmeel, mis funktsioneerib ka Fortuuna Kaevurite Demokraatia rahvuriigina, pärast eelmist läbi kukkunud iseseisvat mehhanistide asteroidikaevanduse kartelli. Rikaste mehhanistide kartellide rahastatud FKD anekteeerib

---

²¹ Kommentaar: mehhanistid on rühm, kes „kasutab keha muundamiseks arvutitarkvara ja väliseid muudatusi. Mehhanistid on kümneid aastaid vormijatega sõdinud, võideldes selle pärast, kelle tehnoloogia on võimsam ja tõhusam. Nemad pärinevad asteroidivöö kolooniatest.” (*Ibid.*)

²² Kommentaar: vormijad on rühm, kes „kasutab keha muundamiseks geenmuundamist ja spetsialiseeritud vaimset väljaõpet. Nad pärinevad Jupiteri ja Saturni orbiidil asuvatest kolooniatest.” (*Ibid.*)

²³ Kommentaar: *Zaibatsu* (rahaline kindkond) on Jaapani termin tähistamaks perekondlike dünastiate poolt kontrollitud suurettevõtteid Jaapani Impeeriumis.

asteroidi Esairs XII, väikese vormijate klanni Mavridesi perekonna kodu. Lindsay kohtub kaasdiplomaadist Nora Mavridesiga, kes teavitab teda sellest, et Rõngaste Nõukogus diplomaatilise treeningu läbiteinud on kõrge reetmis- ja ülejooksmistaseme pärast häbisse langenud. Nad teevad koostööd, et edendada rahumeelset kooseksisteerimist vormijatest militaristide ja mehhanistidest piraatide vahel, kuid pärast mitmeid kuid konflikte, spionaaži, mõrvasid ja saboteerimist, puhkevad rahutused. Mavrides ja Lindsay, nüüd juba armukesed, mõrvavad lõppkokkuvõttes oma kaaslased, et teineteist päästa. Pärast lahingut, enne asteroidi elutähtsate süsteemide välja lülitumist, jõuavad kohale tulnukatest Investorid.

Pärast võõraste saabumist saavutab Skismaatriks rahu. Tulnukatest Investoritele on kaubandus ja vara kinnismõteteks ja julgustab alguses inimkonda sõja asemel kaubandusele keskendumas. Kaubandus õitseb ning vormijad ja mehhanistid jõuavad üksmeeleni. Lindsay ja Mavrides saavad tänu oma varajastele kontaktidele Investoritega mõjuvõimsad vormijate juhid. Investorite Rahu ei kesta aga igavesti ja pinged vormijate ja mehhanistide vahel hakkavad lõpuks tõusma kui Investorid nad omavahel vastuollu viivad. Lõpuks pääseb võimule Philip Constantine ja võtab Rõngaste Nõukogu juhtimise enda peale, tõugates Lindsay ja Mavridesi pingelõdvendust pooldava fraktsiooni kohalt. Lindsay põgeneb, mehhanistide kartellidesse asteroidivöös, kus Kitsune on uuesti salaja võimu enda kätte võtnud. Nora otsustab aga Nõukogus olles Constantine'i ja tema militaristliku valitsuse vastu võidelda. Lindsay töötab väsimatult mitu aastakümnet, et *détente*'i, pingelõdvendust saavutada. Pärast oma riigi loomist ja Mavridesi enesetapule viimist astub Lindsay raevust pimestatuna esimest korda pika aja jooksul otseselt oma kunagise sõbra vastu välja, korraldades muistset tulnukate artefakti, Areenat kasutades duelli. Ehkki Lindsay võidab, jätab Areena nii tema kui ka Constantine'i katatoonilisse seisundisse.

Aastaid pärast duelli ärkab Lindsay üles oma vanas kodus, nüüd ümbernimetatuna Neoteeniline Kultuurivabariik. Constantine'i militaristlik vormijalikkus on asendatud Preservaatorliku valitsusega, pühendatud kultuurilise reservaadi loomisele, kus säilitatakse normaalset, modifitseerimata inimlikku elu. Osana ravikuurist, mis Lindsay mõistuse taastas, on tema algne vormijate treening eemaldatud. Naasnud Preservatsioonilisse maailma, ja taastatud täielikku inimlikku staatusesse, otsustab Lindsay oma mineviku maha kirjutada ja oma uued unelmad omaks võtta. Temast saab post-humanist ja ta naaseb Tsaarina Klastri Rahva Korporatiivsesse Vabariiki, et töötada Wellspringe'i Elupooldajate kliki heaks.

Lindsay katatooniliste aastate ajal on asutuste ekspansioon terves Päikesesüsteemis nautinud suurt majanduslikku ülejääki; rikkaliku varanduse tõttu kaalutakse esmakordselt kuluka ja pikaajalise maavormimise võimalusi. Kuigi Wellspring tahab maavormimiseks (*terraforming*) kasutada Marssi, üritab Lindsay Europas luua põrgulikku ökoloogiat. Constantine'i vormijate pere on Constantine'i kaotuse pärast häbi osaliseks saanud ja Lindsayl õnnestub nad oma ettevõtmistesse kaasata, isegi Constantine'i „tütre” Vera (loodud Vera Kellandilt aastakümneid tagasi võetud DNA-st). Aja möödudes on Tsarina Klaster sunnitud silmitsi seisma sotsiaalse allakäiguga. Elupooldajate fraktsiooni veel infatiliselt seisundis oleva uurimistööga, eiravad Lindsay ja Vera Constantine salaja Interdikti ja toovad Maa põrgulikust elust tagasi proove, viies Europa projekti õnnestumiseni.

Skismaatriksi universumis on eriti vormijate geenimuundamise ja spetsiaalse vaimse väljaõppe kaudu väljendatud isiku kontrolli ja kontrollimatust oma keha üle. Keha ei ole ainult mõistuse ja kehastatud kogemuse kestaks, vaid ka poliitiliseks sümboliks, osaledes vastavas diskursuses. Kontrolli kaotamine ja kontrolli taassaavutamine on vastanduse kaudu taandatud tehnoloogia tähtsusele. Kui Lindsay *Zaibatsusse* toimetati, on rändamise või transpordi romantika nulli taandatud:

Tema saabumist jälgisid kaamerad. Triivaluse sildumislugist väljalastuna hõljus ta alasti Kuu Orbiidi Vaikuse Mere Rahva Zaibatsu kaalutus tolliosakonnas. Ruum oli tuhmist kuuterasest, narmendava epoksüvaigu ribadega kohtades, kus tahveldis oli lahti rebenenud. Kunagi oli see ruum olnud mesinädalasviit, kus vastabiellunud võisid kaaluta olekus vallatleda. Nüüd oli see muudetud külmalt bürokraatlikuks tollivormistusala. (Sterling 2008: 10)

Ruumi poetikale mängib kaasa ka selle hetkesündmustele vastandatud mesinädalasviidi ajalugu. Keha on siin sõna otseses mõttes taandatud transporditavaks „kaubaks”, ühiskondlikuks tarbeesemeks, mis on pideva jälgimismotiivi poolt läbistatud. Nii nagu kontroll Lindsay keha üle võeti tehnoloogiliste reisirahvade temalt ära, antakse see talle ka tagasi:

Käed värisesid, kui stimulandid mõjuma hakkasid. Siis oli ta äkitselt tagasi iseendas. Väljaõpe uhtus füüsilise lainena temast üle, tulvates nii äkitselt, et ta hambad krambis kokku plaksatasid. Ta silmad käisid üle ruumi, ebaloomuliku valvsusega läikides. Ta näolihased liikusid inimnäo jaoks täiesti valel viisil ja äkki oli ta näol naeratus. Ta vaatas end üle ja naeratas kaamerasse kerge tolerantse viisakusega. (ibid.: 10–11)

Lindsay identiteet ja ka keha on asetatud poliitilisse opositsiooni. Läbi terve teose on kirjeldatud hetki, mil väljaõpe temast üle uhub, väljendades seega keha üle kontrolli kaotamist ja selle koloniseeritust poliitiliste ideoloogiate poolt.

Katse kontroll oma keha üle tagasi võtta ja seeläbi oma ideoloogilist sõnumit väljendada, võtab romaanis kuju enesetapu temaatika kaudu. Vera Kellandi ja Lindsay romantiline topeltenesetapp pidi olema täpselt niisugune sümbol alalhoidlikkuse ideoloogia väljenduseks, tähistades ka tülgaust sissetungiva tehnoloogia vastu.²⁴ Üleüldiselt on Skismaatriksi poeetilisele mustriks omane rohke vastanduse kasutamine. Nii on ka lugu enesetapuga. Pärast Vera surma teavitatakse Lindsay't, et „*Zaibatsu* tunnistab üht kodanikuõigust: õigust surmale.” (*ibid.*) Oma õigust võib nõuda igal ajal ja igas olukorras. Veel kolmas seisukoht, seekord perversselt materiaalsele väärtustele toetuv, kuid romantilise kuvandiga, on topeltenesetapp kui teenus:

„Ja mehhanistikartellidest tulevad siia kurnatud,” jätkas Rjumin. „Et ekstaasist surra. Geiša Pank pakub teatud hinna eest shinju't: topeltenesetappu koos kaaslasega personali seast. Teate, paljusid inimesi lohutab väga, kui nad ei sure üksi.” (*ibid.*: 24)

Kuna Geiša Pank tegeleb tavaliselt seksuaalteenustega, võib oletada, et topeltenesetapp koos partneriga on ka midagi äärmiselt seksuaalset. Koos partneriga teispoosusesse astumine on sama mis kehalistest piiridest vabanemine, seksuaalne „vabanemine”, transtsendentaalsus, ainult selle vahega, et spirituaalsust puudutavad küsimused jäävad kehastatud olekus vastusteta.

Lindsay ja Kitsune vaheline posthumaanne hübriidne armastussuhe ja nende tegelaste iseloom, mis on tingitud kehamodifikatsioonidest, ei erine suurel määral mõnest tänapäeval kohatavast keerulisest suhtest:

Lindsay surus värina alla. Ta vihkas yarite närtsinud vahataolist küborgikeha, ja Kitsune teadis seda. Ta sundis meest end aitama, sest see oli tema kontrolli mõõt.

Aga miski temas tõstis selle vastu mässu. Kui ta väljaõpe tõrkus, nagu see süstide vahel tegi, kerkisid temas allasurutud emotsioonid ja ta oli teadlik nende armuloo kohutavast kurbusest. Ta tundis naise suhtes mingit haletsust, kaastundlikku

---

²⁴ Kommentaar: Alalhoidlikkus on ideoloogiline suundumus, mille kohaselt „tehnoloogia hävitab inimsuse olemuse. Seab inimsusevastastele tehnoloogiatele ranged piirid, pooldab inimkonna kunsti ja ajaloo uurimist, mõned toetavad isegi Maa suhtes kehtestatud interdikti lõpetamist.” (Sterling 2008: 352)

kurbust, mille tunnistamisega ta naist kunagi ei solvaks. Oli asju, mida ta tahtnuks naisele anda: lihtsalt selts, lihtne usaldus ja austus. (ibid.: 43)

Kitsune saab vahekorra ainult platoonilise rahulduse, kasutades Lindsay't kui masinat, kõrgtehnoloogilist isikustatud vibraatorit. Kitsune maailma on kirjeldatud kui „kõrgpornograafia fantastilist sujuvat kuningriiki”, kus iha on kogu aeg kohal, võimendatud ja väsimatu, ning seda katkestavad ainult üliinimlikult intensiivsed spasmid. Ta oli kunstlik olend ja aktsepteeris oma palavikulist maailma kiskja mõtlematusega (*ibid.*: 42) Tõelise posthumaanse mõtteviisi valdajana ei ole Kitsune võimeline tunneteks, tema teadvus oli „külmalt pragmaatilise loogika ja krampliku naudingu sulam.” (*ibid.*) Lindsay tahab aga Kitsunele tasuta saadud naudingu eest, aidates teda seega variisiku sisselülitamisega. Väljaõpe surus Lindsay inimlikud tunded alla, kuid ilmneb kohti, mis panevad Lindsay oma *alter ego*'t vihkama.

Ta tundis, kuidas mõistus libiseb osavalt oma teise teadvusrežiimi. Kehahoiak muutus, liigutused olid sujuvamad, süda lõi kiiremini. Temasse imbus enesekindlust ja ta naeratas. Ta mõistus tundus teravam ja puhtamana, inhibitsioonidest puhutatuna, valmis väänama ja manipuleerima. Ta hirm ja süüitunne löid võnkuma ja kadusid nagu tähtsusetu sasipundar.

Nagu alati, tundis ta selles teises olekus põlgust oma endise nõrkuse vastu. See oli ta tõeline loomus: pragmaatiline, kiiresti liikuv, emotsionaalsest koormast vaba. (ibid.: 16)

Kuna augmentatsioon paneb ta ennast teatud olukordades vihkama, oma inimlikku alget vihkama, siis on tegu tõepoolest posthumaanse isikuga, kes vaatamata idoloogilistest erinevustest ei erine mehhanistidest siiski nii radikaalselt, kuna mõlemad peavad augmenteerimata olendeid endast vähemtähtsateks. Sarnaselt Kitsune maailma kirjeldusega annab Lindsay posthumaansusest märku tema võimetus tuvastada inimtundeid. Südametunnistus annab end tunda järeleandmatu piinana. Sterling iseloomustab seda kui läbi Lindsay jooksvat veajoont, valusat õmblust, kus ta väljaõpe teise minaga kohtub (*ibid.*: 48) Väljaõppe varjus peab ta alalhoidlikkuse ideoloogia vormi ühendama selle tundelise sisuga.

Sarnaselt „Neuromandis“ kirjeldatud *sim-stim*-ühendusega, mida feministlikust vaatepunktist võib vägistamisena mõista, võib ka „Skismaatriksist“ vastava koha leida. Kui Lindsay nägi esimest korda Nora seljal diplomaatilise väljaõppe seadet – seljakrabi – tormas ta Rõngaste Nõukogu viimase lennu ülejooksikule kallale ning rebis raevukalt saajalgse krabi koos

juhtmetega lahti, virutas selle mitu korda vastu kivi ning trampis jalgadega (vt Sterling 2008: 88). Nii nagu kehamodifikatsioonide ja keha kaudu üritatakse väljendada oma identiteeti ja sellele kinnitust leida, otsivad posthumaanse maailma asukad inimlikkuse tähendusi kehaga eksperimenteerides. Lindsay ja Nora tugevate medikamentide mõju all läbi viidud karneval, mis Lindsay sõnul ei ole orgia, vaid tseremoonia, usaldus ja osadus, on supressante kasutavale seksist võõrdunud erootikaga tundmatule Norale peaaegu täiesti uueks kogemuseks. Akt ise varieerub äärmusest äärmusesse, sest Lindsay on supressandi ja fenüülksantiini mõju all, mis ta IQ üles lööb ja ta äärmiselt enesekindlaks teeb, Nora veenides jooksis aga poole kangusega afrodisiaakum ja lihaselõdvesti.

Ta tõmbas naise enda ligi, silmad hõõgumas.

„Aita mul hingata,“ sosistas too. Lõdvesti oli ta kopsudeni jõudnud. Lindsay võttis ta lõua oma käte vahele, avas ta suu ja sulges huuled selle ümber. Ta puhus õrnalt ja tundis teise roideid oma rinna vastas paisumas. Naise pea ripnes tahapoole; ta kaelalihased olid nagu vaha. Mees haakis oma jalad seestpoolt ümber tema omade ja hingas tema eest.

Naine laskis käsivartel loiult ümber mehe kaela triivida. Ta tõmbas suu tolli mürdosa võrra tagasi. „Proovi nüüd“.

Mees üritas temasse siseneda. Vaatamata tema enda erutusele polnud sellest kasu; afrodisiaakumid polnud naisele veel mõjunud ja ta oli kuiv. (Sterling 2008: 94)

See meditsiiniline alastimulatsioon kulmuneerub Nora jaoks orgasmi-lähedase ootuse kogemisega, kuid Lindsay jaoks tähendas medikamendi mõjumine „asjast kogu tähenduse välja ligunemist” ning lõpuks *coitus interruptus*’t. (vt ka *ibid.*: 95)

Samal ajal kui Elupooldajad moondavad ennast romaani lõpus kala-laadsesse vormi, mis on suuteline eluks Europa ookeanides, külastab Lindsay nüüdseks ravitud Philip Constantine’i. Ta avaldab ka saladuse, et Vera Constantine’i DNA on sama palju Lindsay oma kui Vera Kellandi oma ning lepib enne enesetapu sooritamist Abelardiga ära. Kui Lindsay Europasse naaseb, leiab ta, et Philipil oli õigus – Lindsay ei suuda end sundida transformatsiooni ette võtma. Samal hetkel paljastab end tulnukalik Juuresolija. Olend selgitab, et ta on pühendunud universumi kogemuste mitmekesisuse uurimisele ja kutsub Lindsay sellest osa võtma:

/.../ „Võib-olla sa seda tahadki, ilmahulgas? Absoluuti?”

„Absoluut,“ mõtiskles Lindsay. „Viimased küsimused... Mis on siis su vastused, sõber?”

„Minu vastused? Minul neid pole. Mulle ei lähe korda, mis selle kesta all toimub, ma tahan ainult näha, ainult tunda. Päritolud ja saatused, ennustused ja mälestused, elud ja surmad, ma väldin neid. Ma olen liiga libe, et ajale pihku jääda, kas mõistad, ilmahulgas?” (Sterling 2008: 258.)

Juuresolija on ülim kehatusetuse ilmutus, võrreldav jumaliku olemusega, kes või mis on selle sureliku rüü maha raputanud ja ei hooli enam kehalisususest ning aja hammasratastest või sellest, mis „kesta all toimub”. Lindsay nõustub Juuresolija pakkumisega ja transformeeritakse kehatusse vormi, et avastada igavesti universumi lõpmatuid müsteeriume.

Lindsay tunnetas oma uut mina. „Mul ei ole käsi,” ütles ta.

„Sul ei lähe neid vaja.” Juuresolija naeris. (Ibid.: 259)

Juuresolija olemust ja võimeid ei ole täpsemalt kirjeldatud ning ei ole selge, kas Sterlingi kujutuspildis on see substantsilise monismi vorm võimeline peale enda ka ümbritsevat maailma mõjutama või mitte. Nendest paarist lausest on aga selgelt aru saada, nagu oli ka Neuromandi puhul, et kuna mõistus on pikka aega eksisteerinud kartesiaanliku dualismi piirangute küüsis, siis on puhta vormi kogemine midagi äärmiselt võõritavat, midagi mis võib olla isegi võrreldav fantoomjäsemetega.

3.3. Rudy Ruckeri „Tarkvara”

Rudolf von Bitter Rucker (s 1946), kirjanikunimega Rudy Rucker, on lisaks kirjutamisele ka matemaatik. Küberpunkkirjanduse ringkonnas on ta kõige paremini tuntud „Ware“-tetraloogia kaudu, millest esimene, „Tarkvara“ (*Software*), ilmus 1982. aastal ja teine osa, „Märgvara“ (*Wetware*) 1988. aastal. Mõlemad teosed võitsid Philip K. Dicki auhinna. Ülejäänud osad „Vabavara“ (*Freeware*) ja „Reaalvara“ (*Realware*) ilmusid 1997. ja 2000. aastal. Tema teostes on küberpungile kõige omasemad tunnused kiire tehnoloogiline areng, põlvkondadevahelised erinevused ja harrastuslik narkootikumide kasutamine.

Erinevalt kahest eelnevast vaadeldud teosest on see romaan kirjutatud mitmele erinevale tegelasele keskendudes kõiketeadva jutustaja vaatepunktist, mis võimaldab stseene lugeja huvi äratamiseks vahetada. Üldiselt on teoses kolm peamist süžeeeliini ning mitmeid alaliine, mis osavalt omavahel põimitakse, vahepeal kokku liidetakse ja uuesti lahti harutatakse, et viia sündmustik viimase põimumiseni.

„Tarkvara” tegevustik algab aastal 2020 Floridas, kuhu on vanaduspõlve läinud veetma miljonid 60ndate lilledapsed. Tarkvara peategelane Cobb Anderson on samuti pensionipõlve pidama läinud arvutiteadlasest küberneetik, kes oli kord kohtu alla antud riigireetmise eest. Ta üritades robotitele anda vaba tahte, luues tehisintelligentsete bopperite rassi (*boppers*) rassi. Aastaks 2020 on Cobbi algsed robotid arenenud bopperiteks ja ehitanud Kuule kompleksse ühiskonna, kus nad areneda saavad, sest sõltuvad super-jahutatud ülijuhitavatest vooluringidest. Selleks hetkeks on Anderson alkohoolikust *pheezer* – kõhedust tekitav vanamees, Rucker’i kujutus vanaldasest beebibuumi aegsest lapsevanemast –, kes elab Floridas viimases vaesuses ja on hirmunud, sest tal pole uue kunstliku südame ostmiseks raha, et välja vahetada oma halvenev, kasutatud süda.²⁵

Romaani alguses võtab Andersoniga kontakti robotkoopia temast endast, kes kutsub Cobbi Kuule, et talle igavene elu kinkida. Samal ajal röövitakse raamatu teine peategelane, Sta-Hi Mooney I-ne, – sündinud Stanley Hilary Mooney jr. – 25-aastane taksojuht ja „ajusurfaja” (*brainsurfer*) sarimõrtsukatest okultistide poolt, keda tuntakse ka kui Väiksed Naljatilgad (*Little Kidders*), kes ta aju peaaegu ära sõid. Kui Anderson ja Mooney, kes, tuleb välja, oli mõeldud Andersoni atašeeks, koos bopperite kulul Kuule reisivad, leiavad nad, et need juhtumid on lähedalt seotud. Selgub et Andersonile antud „surematus” tähendab tema mõistuse siirdamist tarkvarasse läbi samasuguse ajuhävitusliku tehnika, mida Väiksed Naljatilgad kasutasid.

Peamine bopperist tegelane on Ralph Numbrid (*Numbers*), üks Andersoni kaheteistkümnest robotist, kes oli esimeste seas, kes ületas vaba tahte saavutamiseks Asimovi prioriteedid ja juhtis 2001. aastal Cobbi robotite seas vabaduse poole püüdlevat ülestõusu. Vastupidiselt algsele oletusele, et kõik bopperid nüüd inimestega sarnanevad, meenutavad nad pigem, kasutades Glen A. Larsoni väljendit, röstreid. Ralphi kehakastist on välja projitseeritud viis näilikult kõhna manipulaatorist kätt, ja selle kohal on ristkülikukujulise kaela külge pandud sensorist pea. Ennast mitmekordselt paljundades – nagu bopperid loodusliku valiku julgustamiseks tegema peavad – leiab Ralph end Kuu kodusõja keskelt „väikeste bopperite” ja „suurte bopperite” tule vahelt, kes tahavad kogu robotteadvust oma massiivsetesse protsessoritesse ühendada.

---

²⁵ Kommentaar: *Pheezer* on R. Ruckery kombinatsioon sõnadest friik (*freak*) ja vanamees (*geezer*).

Kõige säravam näide Ruckeri poeetilise stiili ja kujutlusvõime valdamisest avaldub tegelaste harjumuses lõõgastumiseks narkootikume tarvitada. Üheks selliseks läbivaks tegelaseks on Stanley Hilary Mooney jr., tuntud ka kui Sta-Hi, sest muutis oma nime seaduslikult Stay High Mooney I-ks. (tõlkes ligikaudu Pidevalt Pilves Mooney I-ne). Seda poeetilist stiili oleks kõige parem kirjeldada vahelduva teadvuse voolu mõiste piires. Ei muutu ainult Sta-Hi teavus, vaid ka jutustaja enda oma, liikudes kolmandalt isiku markeeringult esimesele ja muutes eristamatuks Sta-Hi mõttevoolu ja autori kirjeldatud reaalsuse retoorika.

Tema happereisid olid alati äpardused. Aga miks? Ei olnud mitte ühtki põhjust miks täiskasvanud ja kogenud inimene ei võinud nii rahulikult võtta, või oli? Miks muidu nad pärast kõiki neid aastaid seda kraami müüinud oleksid? Minusugused lollikesed teevadki luuletusi. Aga ainult Jumal saab su aju väikesteks tükkideks kiskuda.

"Vngerdav," pomises Sta-Hi omaette, refleksiivselt, "Sähmane. Ja see ka. Ja see ka." *Ja kaks kolm?* Ta tundis ennast haiglasena, haigelt halvana. Keeriselaadne tunne tema kõhu põhjast. Rasvane kõht, kaetud õlilaikudega, mädaneva dinosauruse lihaga, kollase kanarasva mügaratega. Ookeanibriis lükkas pika sirge rasvase juuksetuka Sta-Hi silma. *Mutrid ja poldid, väiksed mutrid ja poldid.* (Rucker 2010: 18–19.)

Erinevalt Sterlingi ja Gibsoni tõsidusest läheneb Rucker seksuaalsusele lausa mängleva kergusega, ja seda otseses mõttes. Romaani lõpus on kirjeldatud lõiku, milles Sta-Hi oma viimase raha ja selle eest ostetud Z-gaasist pilve tõmmanuna koos ühe suvalise flirtmängijaga (*flirty-fishing*), keda ta prostituudiks peab, mänguruumis lõbutses.

"Kas sa oled seda varem mänginud?" tahtis Wendy teada, enne kui nende viimase palli käiku lasi.

"Palun vabandust. Ma arvan, et ma olen natukene phäiritud."

"Ära vabanda. Meil läheb hästi. Aga järgmisel pallil, kas sa saaksid...lihtsalt lasta kui ma ütlen?"

"Ma lasen millal iganes ja kuhu iganes sa soovid, baby." Ta vajutas starti ja libistas käe alla, et ta tagumikku patsutada, teades et naine ei saa kontrollle lahti lasta, et tema kätt minema lüüa. Aga ta isegi ei kortsutanud kulmu...lihtsalt müksas oma kõhu vastu masinat ja sosistas, "Lase."

Sta-Hi lasi ja nad alustasid. Ta vajutas padjakesi, mõmisedes mehele samal ajal õpetussõnu. Alla, kaugemale, jälgi krokusid, anna mulle, löö patja, kaugele alla... Nad võtsid välja kõik sihtmärgid ja kõik esimese taseme erid. Siis töötasid nad kõrgema taseme eride kallal. Lõksud liikusid ringi, laksatades palli pihta, ja Wendy tegi võimatuna näivaid päästmisi. Sta-Hi sõrmed olid tihedalt ümber päästiku pigistatud.

Masin tõi kuuldavale metsikud kiunatused ja helinad, ja paar inimest nihkusid lähemale, et vaadata kuidas Sta-Hi ja Wendy trenni tegid. Kiiremini, sirgemad nurgad, pidevalt lastes...

"Oh Jumal," sosistas Wendy. "Kuldne Eri. Nüksa vasakule, Sta-Hi."

Ta rapsas natuke Inglit ballile peale. See pörkus padjakese nurga alt täpselt õigesti tagasi ja liibus goltmesse pessa kahe suure renni vahel. Masin tegi THHOCCKKKK. Ja lülitas ennast välja.

Sta-Hi vajutas päästikut. Midagi ei juhtunud. "Mida..."

"Me võitsime seda!" kriiksus Wendy. "Me läksime sellega lõpuni! Lähme võtame välja-makse!" (Rucker 2010: 140)

Antud stseenis ei ole temporaalne kord häiritud, kuid sellegipoolest ei ole Wendy ja Sta-Hi jaoks tegu sama mänguga. Wendy kui flirtmängija, kes on harjunud masinaid võitma ja nendega „lõpuni minema”, teab kuidas nii enda keha ja Sta-Hi keha ning viimase peamist maskuliinset funktsiooni - tulistamist - rakendada ja juhtida. Wendy on seega sõna otseses mõttes mängu-prostituudi kuvand, kuid kahtlemata on tema jaoks tegu ka naudinguallikaga. Akti edu määrab rahaline tasu. Sta-Hi jaoks on samuti tegu seksuaalse aktiga, kuid seda tema jaoks tajumatul viisil. Kui Wendy suhestus otseselt masinaga, siis Sta-Hi ei ole vaatamata kõikidele romaanis läbi elatud kogemustele suuteline masinatega samastuma, ehkki viiteid tema varjatud soovile olla nagu masin on olnud mitmeid, ning läheneb mängule Wendy keha kaudu. Seda väljendab ka tema allusiivne kõikjale laskmise retoorika. Sarnaselt „Neuromandi” ja „Skismaatriksiga” on siin üheks läbivaks elemendiks teatud antikliimaks või impotentsus. Viimase rahulduse ja ülekuumenemiseni viival teel saavutas täie rahulduse Wendy, kuid Sta-Hi jaoks oli tegu katkestusega, mis väljendas ennast täielikus kontrolli kaotuses.

Kui kolme teose vahel veel paralleele otsida, hakkab silma mõistuse-keha dualismi käsitlus, seda seekord singulaarsuseni jõudnud masina perspektiivist. Selles lihtsas väljenduses peab Ralph duaalsuse kõige tähtsamaks osaks tarkvara:

Kõik hoitakse ju alles... Cobb Andersoni iseloom, tema mälestused, tema mõltemise stiil. Mida rohkemat seal on? Kas Anderson ise ei nõustuks, isegi kui ta teaks? Oma tarkvara säilitamine... see oli kõik, mis tegelikult luges! (Ibid.: 26)

Kuna bopperid oma tarkvara ligikaudu iga viie kuu tagant uude täiustatud robotkehasse kandsid, siis ei olnud nende jaoks kehalisus sama mis inimeste jaoks. Kui Lindsay jaoks oli

puhta vormi kogemine midagi võõrutatut, siis ei ilmne bopperite juures mitte mingisugust poolehoidu nende endi kehalisusele. Allalaadimiskontseptsioon tühistab kehalised probleemid nii kauaks, kuni andmevool on katkestuse korral tagatud, kui miski peaks aga seda *status quo*'d rikkuma, siis on uuesti fookuses keha moodustamine ning tarkvara paigaldamine. Seega saab teha järelduse, et isegi pealtnäha ainult tarkvara, loogilist struktuuri õilistavad entiteetid, on selle sama dualismi küüsis, millest pääsemiseks oleks vaja saavutada täielik kehatus.

KOKKUVÕTE

See väitekirjandus üritab näidata, et keha ja seksuaalsuse kujutamiseks küberpunkkirjanduses ja ühiskonnas üleüldiselt on mitmesuguseid võimalusi. Nende erinevuste ja võimaluste mõistmiseks on vaja teadmisi ühiskonnast, sellest konstrueeritud teooriaist, poeetilistest strateegiatest, filosoofilistest konstruktsioonidest ja niisugustest liikumistest nagu posthumanism, transhumanism ja ekstropianism, mille hulgas viimane oli kõigest välgatus postmodernismi diskursuse informatsioonilises mitmekesisuses.

Olen väitnud, et küberpunkkirjandus on postmodernistlikus diskursuses praegugi tähtsal kohal ning ei allu rangetele žanripiirangutele ega kultuurilistele muutustele. See on paradoksaalne fenomen, sest usuti, et küberpunk närbub vaikselt omaenda suutmatuse tõttu tagada uusi väljakutsuvaid kontseptsioone või liikuda edasi mõnest bifurkatsioonipunktist. On fakt, et mõned neist punktidest on juba kätte jõudnud, samas kui teised hiilivad veel kuskil ettenägematus tulevikus.

Keha ja seksuaalsuse kujutamine küberpunkkirjanduses on suuresti problemaatiline. Sellest ajast peale, kui tervet liikumist teadustati kui tulevikulise või olevikulise kultuuri kriitilist representatsiooni, on raske teha lõplikku järeldust küsimusele, mis on küberpungi „teene” kujundliku tuleviku või nüüdseks eksisteeriva oleviku tõenäolistele järelmitele. Keha kui sotsiaalset konstruktsiooni mõjutavad mitmed asjad. Keha, ühtaegu nii objekt kui subjekt, ei ole kunagi keskkonnast lahutatud ja ei ole kunagi keskkonna steriilne osis. Üks raskustest on valida välja, milline teoreetilistest konstruktsioonidest on valdav, kui üldse mõni. Kuidas neil vahet teha ja kas kõikehõlmava süsteemi loomine on üldse võimalik? Nagu olen näidanud, ei ole kehalised vormid rangelt eristatavad ja sõltuvad sellest, milleks neid kasutatakse. Keha on midagi, mida pidevalt luuakse ja hallatakse, mis loob omakorda kehastuse. Ent meie kehaline eksistents on tähistatud mingi kindla kehalise puudumisega. Valdav lõõgastunud suhtumine seksi ja sellele vastanduv kalduvus seksi pärast samal ajal muret tunda loovad atmosfääri, kus seksuaalsus on midagi austusväärset ja põlastatud. Seksuaalsuse pideva kohalviibimise tõttu on sellele on aja jooksul hakatud vastama tundetusega. See tähendab ka seda, et juurde tuleb fetišeid ja alternatiivseid viise, kuidas seksi kontseptualiseerida. Nende kolme seast – seks, erootilisus ja armastus – on seks kõige looduslikum. Selle kultuuriline manipulatsioon toob

kaasa erootilise sublimatsiooni. Olen näidanud, et armastus ei ole lihtsalt seksuaalselt loodud bioloogiline igavik, see funktsioon kuulub pigem reproduktiivse seksi valdkonda. Seega ei ole armastus mitte ülim superstruktuur, mis ühendab erootikat ja seksi. Postmodernistlikkude tähistajatena on seks ja erotitsism saanud hiliskapitalismis suure mõjuvõimu.

Küborgitüpoloogia kui heuristiline, analüütiline kategooria on päevakohaseks tehtud kehamodifikatsioonide esinemise kasvu kaudu, mis on ülimalt pealetükkiva tehnoloogilise vohamise aluseks. Haraway küborgifiguuri surmast alates on inimese–masina duaalsuses valitsenud lootusetus. Järgides teadusliku ulme küborgsete tegelaste kuvandit ja selle ümber keerlevaid teooriaid, väidan, et eksisteerib võimalus, et küborgid on rohkem küberneetilised organismid kui inimlikke omadusi kandvad kimäärid. See arusaam lähtub eeldusest, et nii inimlik kui ka posthumaanne staatus on ületatud, nii et rekonfigureeriv küborg oleks n-ö tagasiastumine hierarhias või alternatiivne masina inimlikustamine.

Suhted on muutunud ajutisemaks ja tinglikumateks, neid toidavad haprad episoodid, mida iseloomustab tarbijalik tundelaad. Üks kõige tüüpilisem näide nendest hapratest episoodidest on uuesti leiutatud küberseksi väljendus. Selle seksuaalsusel on võimalus ületada aja ja ruumi piirid, inimene saab pagutada ennast fantaasia abiga igasse olukorda, ka tegelikkuses võimatusse. Virtuaalne reaalsus ja väikeseadmed teevad informatsiooni veelgi kergemini ligipääsetavaks, hägustades piiri privaatse ja avaliku ruumi vahel.

Üks peamistest küsimustest, mida on esitatud ja analüüsitud ainult varjamisi, kuid mitte kunagi otse, on küsimus sellest, kas küberpunkkirjandus võib olla varjatult feministlik kirjandus. Kas postküberpunk on suunatud rohkem feministliku diskursuse poole, jääb suuresti vastamata. Selles uurimuses on aga näidatud, et küberpungi „õitsenguaja” tuumiku kirjanikud olid kõik kirjanduses võrdlemisi uued näod. Ma olen veendunud, et selle žanri feminisatsioon oli diskursuse analüütilisest tervikust lähtudes siiski hilisem lisandus. See ei tähenda, et küberpunk ei muuda soorolle omal soovil või et mehed ei ole suutelised sooküsimusi kontseptualiseerima. Mis veelgi tähtsam, paljud romaanid on käsitlenud ideed kartesiaanlikust dualismist ja materiaalsusest. Kui sotsiaalsed uurimused näitavad oma suutmatust traditsionaalseid soorolle ületada, pöörab küberpunk mõistuse–keha kogemuse pea peale ja liigub sellest kaugemale, väites, et keha ei ole tähtis ainult seni, kui ollakse suuteline omandama kehatuse substantilise monismi teel.

KIRJANDUS

- Attwood, Feona 2006.** Sexed up: theorizing the sexualization of culture. – *Sexualities*, Vol. 9, No. 1, 77–94.
- Ballard, J. G. 2004.** Sissejuhatus Romanile Crash. – *Vihik. Eesti Kirjenduse Seltsi kvartalikiri*. Toim. Jaak Tomberg. Nr 8: sügis, 16–18.
- Ballard, J. G. 1970.** Intervjuu Lynn Barberiga. – *Penthouse* September; taastrikk ajakirjas *RelSearch* 8–9, 1984, lk 164.
- Baudrillard, Jean 1999.** The Ecstasy of Communication. – Rmt.: The Anti-Aesthetic. Toim. Hal Foster. New York: The New Press, 126 – 134.
- Bostrom, Nick 2011.** A History of Transhumanish Thought. – *Academic Writing Across the Disciplines*. Toim. Michael Rectenwald & Lisa Carl. New York: Pearson Longman.
- Cavallaro, Dani 2008.** Cyberpunk and Cyberculture: Science Fiction and the Work of William Gibson. London: The Athlone Press.
- Featherstone, Mike 1999.** Body Modification: an Introduction. – *Body Modification*. Koost. Mike Featherstone. London: Sage Publications Ltd, 1–15.
- Foucault, Michael 1978.** The History of Sexuality. Volume 1: An Introduction. New York: Pantheon Books.
- Gibson, William 1997.** Neuromant. Tallinn: Metsarada.
- Gibson, William 2002.** Idoru. Tallinn: Varrak.
- Giles, Paul 2007.** Sentimental Posthumanism: David Foster Wallace. – *Twentieth Century Literature*. Vol. 53. Nr. 3, New York: Hofstra University, 327-344
- Haraway, Donna 1991.** A Cyborg Manifesto: Science, Technology, And Socialist-Feminism in The Late Twentieth Century. New York: Routledge.
- Hayles, N. Katherine 1999.** How we became posthuman: virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics. The University of Chicago Press.
- Heath, Joseph, Andrew Potter 2004.** The Rebel Sell. Canada: Harper Collins.
- Heim, Micahel 1993.** The Metaphysics of Virtual Reality. Oxford University Press.
- Huxley, Julian 1927.** Religion without revelation. London: E. Benn.
- Jameson, Frederick 1991.** Postmodernism, or The Cultural Logic of Late Capitalism. Durham: Duke University Press
- Kelomees, Raivo 2000.** Keha/masin/meedia. Scratch ja remiks. – *Vikerkaar* 5–6, 91–97.
- Kristeva, Julia 2006.** Jälestuse jõud: essee abjektsioonis. Tallinn: Tänapäev
- Maimik, Andres 2000.** Keha neli ilmutist. Kehalisuse avaldumisvormid kinematograafias. *Vikerkaar* 5–6, 98–111.
- Mchale, Brian 1992.** Constructing Postmodernism. London: Routledge

- McCarron, Kevin 1999.** Tattoos and Heroin: a Litterary Approach. – *Body & Society*. Vol 5, 305–317.
- Noormets, Joe 2008.** Keha. – *Keel ja Kirjandus* 8–9, 710–716
- Ross, Charlotte 2005.** Creating the Ideal Posthuman Body? Cyborg Sex and Gender in the Work of Buzzati, Vacca, and Ammaniti. – *Italica*, Vol. 82, Nr. 2., 222-247.
- Rucker, Rudy 2010.** *The Ware Tetralogy*. Rockville: Prime Books.
- Shilling, Chris 2003.** *The Body and Social Theory*. London: Sage Publications Ltd.
- Sterling, Bruce 1988.** *Mirroshades: The Cyberpunk Anthology*. New York City: Ace Books
- Sterling, Bruce 2008.** *Skismaatriks +*. Tartu: Fantaasia.
- Zygmunt, Bauman 1998.** On Postmodern Uses of Sex. – *Theory, Culture & Society*. Vol. 15, Nr. 3., 19–33.
- Žižek, Slavoj 1996.** There Is No Sexual Relationship. – *Gaze and Voice as Love Objects*. Toim. Renata Selacl ja Slavoj Žižek. Durhan & London: Duke University Press, 208 – 249
- Thacker, Eugene 2003.** Data Made Flesh: Biotechnology and the Discourse of the Posthuman. – *Cultural Critique*. Nr. 53, Posthumanism, 72–97
- Tomberg, Jaak 2004.** Ekstrapolatiivne kirjutamine: tulevikukirjutuse poetikast. Tartu: Tartu Ülikool
- van der Schyff, Karlien 2010.** *Screen Bound/Skin Bound: The Politics of Embodiment in the Posthuman Age*. Magistritöö. University of Stellenbosch, Department of English.
- Waskul, Dennis D., Phillip Vannini 2006.** *The Body in Symbolic Interaction*. – *Body/embodiment: Symbolic Interaction And The Sociology of Body*. Toim. Dennis D. Waskul & Phillip Vannini. Farnham: Ashgate Publishing, 1–18.
- Wohlrab, Silke, Jutta Stahl & Peter M. Kappeler 2007.** Modifying the body: Motivations for getting tattooed and pierced. – *Body Image*, Vol. 4, 87–95

SUMMARY

Body and sexuality in cyberpunk literature

This dissertation tries to show that there are different possibilities how the body and sexuality are represented in cyberpunk literature and in the society at large. Understanding these differences and possibilities requires an intimate understanding of society, its constructed theory, poetical strategies, philosophical constructions and movements like posthumanism, transhumanism and extropianism, last of which was just a flash in the informational diversity of the discourse of postmodernism.

I have argued that cyberpunk literature is not subjectible to either the strict genre borders or cultural change, because of its still ongoing relevance in the postmodern condition. This is a paradoxical phenomenon, because cyberpunk was believed to wither away due to its own inability to provide new challenging concepts, or to move beyond some bifurcation-points. The fact remains, that some of those points have already been reached, while others still lurk in the unforeseeable future.

Depiction of the body and sexuality in cyberpunk literature are hugely problematic. Since the whole movement was heralded as a critical representation of the future or present culture, it is hard to draw any definitive answer, as to what exactly is cyberpunk's „take” on the probable implications of the figurative future or the now existing present. Many different things influence the body as a social construct. The body is never disconnected from its environment, and is never a sterile particle. One of the problems is choosing which theoretical construction is prevalent, if any. How to differentiate between them and whether the construction of a unitary system is possible? As I have shown the bodily forms are not strictly differentiated and depend on what they are used for. The body is something that is being constantly constructed and managed, which in return generates embodiment. Yet our bodily existence is marked by a certain corporeal absence. The prevailed relaxed attitude toward sex and the juxtaposition of worry towards it at the same time, create an atmosphere where sexuality is both revered and scorned. The ever-present manifestations of sexuality mean that the way it is being responded to has gone through an increase in desensitization. This also means an increase in fetishes and alternative ways how sex can be conceptualised. Of the

three – sex, eroticism and love – sex is the most natural. Its cultural manipulation assures the erotic sublimation. I have demonstrated that love is not simply sexually created biological eternity, that function rather belongs to reproductive sex. Therefore love is not the ultimate superstructure that combines eroticism and sex together. As a postmodern signifier, sex and eroticism have taken the leading role behind the driving forces of late-capitalism.

Cyborg typification as a heuristic, analytical category has been made relevant through the increased amount of body modifications, underlying the highly penetrable nature of technological proliferation. Since the death of Haraway's cyborg figure, there has been a dismay among human/machine duality. Following the science-fiction representation of cyborg figures and the theories revolving around it, I argue that there is a possibility, which states that cyborgs are more cybernetic organisms than they are chimeras bestowed with human qualities. This vision originates from the prerequisite, that human and post-human status alike have been transcended and the reconfigurative cyborg would be a so called relinquishment in the hierarchy or an alternative humanisation of the machine.

Relationships have become more temporary and conditional, fueled by fragile episodes, characterized by consumerist sensibility. One of the most typical examples of these fragile episodes, is that of a reimagined sexual expression called cybersex. Sexuality has the possibility to transgress the borders of time and space, to place itself with the help of imagination to any kind of situation of fantasy. Virtual reality and hand-held devices make information more accessible, blurring the line between private and public space.

One main question, posed and analysed implicitly, but never answered head on, is whether cyberpunk literature could actually be feminist literature in disguise. As to whether the orientation of postcyberpunk is directed more towards feminist discourse is largely unanswered. What is shown here however, illustrates that the core authors back in the „heyday“ of cyberpunk were all relatively new to writing. I am convinced that the feminization of this genre was a later addition in the analytical aspect of the discourse. That is not to say that cyberpunk does not shift gender roles on its own accord, or men can not conceptualize gender issues. More importantly, many novels have played around with the idea of Cartesian dualism and materiality. When social studies demonstrate their inability to transcend traditional gender roles, cyberpunk turns the mind/body experience upside down and moves beyond it, stating that the body is not important only as long as one is able to become disembodied in a substance monistic way.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Ulleke Karonen
(autori nimi)
(sünnikuupäev: 16.10.1999)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Kõha ja seksuaalsus kujutamise
külarpunktkirjandusel
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Janeke Kruusi
(juhendaja nimi)

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 25.06.2013 Ulleke
(allkiri ja kuupäev)